

203123

ADMINISTRATIUNEA CASEI BISERICII

— • —
CÂTE-VA CUVINTE

ASUPRA BISERICILOR

SFÂNTUL NICOLAE DOMHESC

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SI

TREI IERARHI

DIN

IASI

1904.

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL”

ȘOF. JON. ST. RASIDESCU - BUCUREȘTI

Dall'amico Arturo Lardel

ADMINISTRAȚIA „CASEI BISERICII“

CÂTEVA CUVINTE

ASUPRA BISERICILOR

SF. NICOLAE-DOMNESC

ȘI

TREIERARHI

DIN IAȘI

H. Frolo.

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1904.

12.024.

M. S. REGINA ELISAVETA.

M. S. REGELE CAROL I.

PRECUVÂNTARE

Majestatea Sa Regele Carol I, în cuvântarea ce a ținut la 12 Octombrie 1886 cu prilejul târnosirii bisericii Episcopale din «Curtea-de-Argheș» a spus următoarele :

«Popoarele cari îngrijesc monumentele lor se ridică pe ele înșile, căci pretutindene monumentele sunt povestirea vie a istoriei, oglinda trecutului, semnele adevărate pentru generațiile viitoare. Amintirea faptelor renumite este în genere însemnată prin statui; în România însă, Domnii cei mari au înălțat biserici și lavre voind a întări astfel mai mult credința, adese ori greu încercată prin năvăliri păgânești și ca mărturisire, că cerul singur dăruiește izbânde, ocrotește de primejdie.» Iar în cuvântarea ce a ținut în ziua de 26 Maiu 1903 la târnosirea bisericii Mănăstirii din Sinaia a mai spus : «Bisericile și mănăstirile sunt aproape singurele monumente ce ne-au rămas din trecut; ele au astfel o însemnatate deosebită pentru istoria Patriei, iar inscripțiunile păstrate pe zidurile lor au fost de multe ori singura călăuză a istoricului pentru a determina domnia Hospodarilor, obârșia neamurilor, cârmuirea Vlădicilor și faptele războinice.»

Mulțumită unor asemenea vederi înalte și frumoase ale Suveranului nostru, se datorește în cea mai mare

parte restaurarea bisericii Episcopale din «Curtea-de-Argeș»; restaurarea bisericii «Trei-Ierarhi» și «Sf. Nicolae-Domnesc» din Iași, a căror târnosire se face astăzi; lucrările de restaurare a bisericii «Sf. Dumitru» din Craiova și a bisericii «Vechii Mitropolii» din Târgoviște, a căror târnosire nădăjduim că se va face în curând. Mai mult: Putința ca asemenea lucrări să nu înceteze chiar în anii de grea încercare financiară, prin care a trecut țara noastră, se datorește exclusiv Soveranului nostru, plin de râvnă religioasă și patriotică.

Mulțumită tot unor asemenea vederi «Casa Bisericii», tânăra instituțiune bisericească, are ca cea mai sfântă îndatorire a ei de a îngriji de vechile monumente religioase,—mănăstiri și biserici—presărate de alungul țării noastre, să nu cază pradă ruinei și uitării.

Cu chipul acesta vom lăsa urmașilor noștri fala trecutului, din care se pot inspira în lupta pentru viață, țară și neam. În deosebi la noi, unde biserica a fost una cu neamul,—în zile bune și în zile rele—, tot ce e al bisericii face parte din ființa neamului. Nu se pricepe rostul neamului în trecut, fără a nu privi în biserică, izvorul a tot ce e bun, folositor și patriotic. Astfel privind lucrurile, Dumnezeu Cel A-Tot-Puternic va avea totdeauna sub aripelile sale protectoare țara și neamul românesc. Credința și nădejdea în El sunt și vor fi alfa și omega vieții noastre ca popor!

*

D-nul Sp. Haret, ministrul Cultelor și al Instrucțiunii publice, mi-a cerut ca Administrația Casei Bisericii să întocmească o mică lucrare asupra bisericii «Trei-

Ierarhi» și «Sf. Nicolae-Domnesc» în vederea târnosirii lor. În această lucrare să se facă cât de sumar istoricul bisericilor cum și descrierea lor artistică. Potrivit acestei cereri am rugat pe d-l Alex. Lăpădatu, secretarul Comisiunii monumentelor istorice să întocmească partea istorică și pe d-l N. Lecomte du Noüy să facă descrierea artistică a acestor biserici. În aceste condițiuni s'a întocmit această mică lucrare pe care o presint cetitorilor cu dorința călduroasă, ca aceste biserici frumoase și cu un strălucit trecut, din vechea Capitală a Moldovei, să fie d'apururea izvoare de evlavie, de înălțare sufletească și de avânt patriotic pentru binele și fericirea poporului român.

P. Garboviceanu

Administratorul Casei Bisericii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

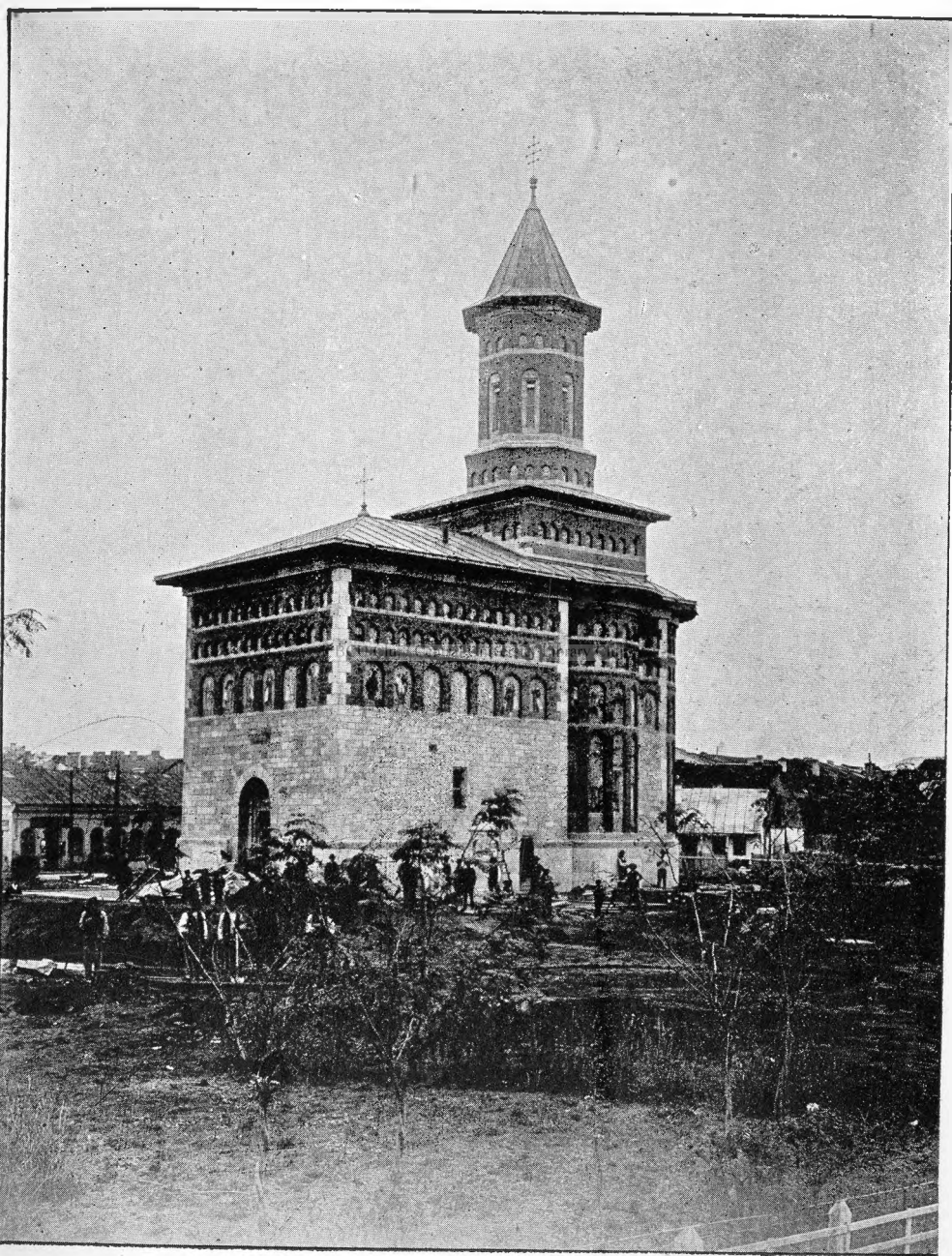
I.

SF. NICOLAE-DOMNEȘC

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBLIOGRAFIE

- Bogdan (I.),** Călătoria lui Trifon Corobeinicov prin Moldova la 1593, în *Archiva soc. št. și lit. din Iași*, I.
- Cantemir (D.),** Opere, I: *Descriptio Moldaviae*, București 1872.¹
- » » Opere, VII: *Vita Constantini Cantemyrii*, București 1883.
- Cioran (E.),** *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia*, București 1900.
- Erbiceanu (C.),** *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane*, București 1888.
- Ghibănescu (Gh.),** *Din trecutul bisericii române* (Bisericile din Iași), Iași 1902.
- Iorga (N.),** *Călători, ambasadori și misionari în Țările noastre*, București 1899.
- Kogălniceanu (M.),** *Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Vlahiei*, ed. II-a, București 1872.
- Melchisedec (Epp.),** *Notițe istorice și archeologice din Moldova*, București 1885.
- Etc.*
-

BISERICA SF. NICOLAE-DOMNESC.

I.

Spre lauda Celuia ce, cu desăvârșită izbândă, îi povătuise oștile în lupte mari și multe, — Ștefan-Vodă innălță, prin toate părțile țării Moldovei, patruzeci și patru sfinte altare de mânăstiri și biserici; astfel că — după zisa Panegiristului său —: «pe cât de izbânzile lui pământul acesta sună, pe atât de slujbele ce se cântă în bisericile ce a zidit, răsună!».

Iașul, care, pe acea vreme, eră abia la începutul dezvoltării sale, și din care o colonie destul de numeroasă de harnici și întreprinzători neguțitori armeni izbutise să facă o stațiune comercială de oare-care însemnătate în drumul de negoț ce legă regiunile din nord-răsăritul Moldovei cu Caffa, vestita cetate a Mangopului din Crâm, — Iașul, zicem, s'a bucurat chiar dintru început de atențiunea deosebită a Evlaviosului Voevod. Căci — dacă e să credem tradiției — *Biserica Albă* cu hramul Sfântului Ioan Botezătorul, existentă, pe vremuri, pe locul actualei mărețe catedrale mitropolitane ieșene, și în locul căreia Doamna Anastasia a lui Duca-Vodă cel Bătrân a zidit, în 1682, «biserica Mitropoliei» cu hramul Intâmpinării Domnului (Strateniei), fusese innălțată dintru înce-

putul ei de Ștefan-cel-Mare, cu două sute de ani mai înainte, deci înainte ca Voevodul să-și fi împodobit cu biserici domnești cetățile și târgurile pe unde, după împrejurări, își mută scaunul domnesc la Curțile din Suceava, Hârlău, Roman, Vaslui și Huși.

Dar această ctitorie ieșană a Marelui Ștefan e foarte problematică, căci, cum am zis, ea e numai de domeniul tradiției, tradiție ce din nefericire nu se poate sprijini pe nimic; și mult mai probabil că fosta Biserică Albă cu hramul Sfântului Ioan Botezătorul fusese făcută numai de Ștefan Tomșa-Voevod, la începutul veacului XVII-lea.

Faptul pozitiv istoric este însă următorul: al opt spre zecelea dumnezeesc altar din cele patru zeci și patru hărăzite de Ștefan-cel-Mare țării sale și întâia biserică de piatră, drept credincioasă din Iași — căci înainte nu eră aci decât o *Capişte* armenească, pentru populația de căpetenie a târgului și, de sigur, vre-o bisericuță de lemn pentru populația românească — a fost acea închinată de gloriosul Voevod Marelui Ierarh și Făcător de minuni Nicolae, zidită fiind în 1491, după cum mărturisește pisania cea veche:

† ВЪ ИМѢ ШЦА И СІА И С҃АГО Д҃ХА ІОАНЬ Г҃СТЕФАНЬ ВОЕВОДА БЖІЮ || МЛСТІЮ ГПДАРЬ ЗЕМАН МОЛДАВСКОН. СІХ ГПДНА БОГДАНА ВОЕВОДА, ИЗВОЛИ || И СЪЗДА СЪИ ХРАМ[Ъ В]Ъ ПАМЕТ И ВЪ МОЛВА. С҃ГО ІЕРАРХА И ЧЮДОТВОРЦА НИ || КОЛИ. ВЪ ЗАДШІЕ ШКОПШІХЪ. Д҃ДА И РОДИТЕЛЕ И БРАТА НАША. И ЗА ЗДРАВІЕ НА || ШЕГО ГПДСТВА И ЧАД НАШИХЪ. ИЖЕ И СЪЗДАТИ ПОЧИНАХОМЪ. ВЪ Л҃ТѢУ || СІ҃ЧО МЦА ЮНА А. И СЪВРЗИШСА. ВЪ . . . З ИНОЕ Л҃ТѢО. МЦА АРСТ. — În numele Tatălui, al Fiului și al Sântului Duh. Io Ștefan-Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn țării Moldovei, fiul Domnului

ȘTEFAN-CEL-MARE

Ctitorul bisericii Sf. Nicolae-Domnesc.

Bogdan-Voevod, voi și zidi acest hram întru pomenirea și ruga Sfântului Ierarh și Făcător de minuni Nicolae, pentru sufletele răposaților moși și părinți și fratelui nostru, și pentru sănătatea Domniei noastre și a fiilor noștri. Și s'a început a se zidi în anul 6999 [= 1491] luna Iunie 1, și s'a săvârșit în anul 7001 [= 1493] luna August.

Vornicul Ureche menționează în cronică sa — la dată greșită însă — această întemeiere a bisericii Sf. Nicolae-Domnesc, după ce spune mai întâiu că Ștefan-cel-Mare atunci «*au descălecat și târgul Iași*». Târgul — nu, căci el există cu mult mai înainte; viața românească a târgului însă — da, căci suntem tocmai în veacul — al XV-lea — în care se îndeplinește procesul social și istoric al înlocuirii elementului străin ce președe la începutul mai tuturor târgurilor Moldovei de sus prin elementul românesc, băștinaș. Și — de sigur — pe seama acestui element, pe atunci în vădită desvoltare, Ștefan a înălțat domnească sa biserică, în jurul căreia se va desvoltă și întinde, cu repejune, Iașul românesc al celor trei veacuri ce vor urmă, Iașul ce peste puțin va deveni capitala Țării, și — în sfârșit — Iașul, în care monumentele însemnătoare a vieții bogate în fapte mari și frumoase — ce s'au petrecut în curs de veacuri înlăuntrul zidurilor sale — se vor înmulți pe măsură ce vremea va trece, pentru ca astfel să-l facă, în această privință, cel mai bogat dintre târgurile românești.

Biserica domnească a lui Ștefan eră, cum am zis, de piatră, și poate — pe acea vreme — eră singura clădire de

acest soiul în tot târgul, care până târziu de tot — la începutul veacului al XVII-lea — rămăsese în întregime construit din lemn, după cum mărturisește venețianul *Tomaso Alberti*, agent comercial, care, cu prilejul unei călătorii dela Constantinopol la Lemberg, trecând în 1612 Decembrie, prin capitala Moldovei, ne spune despre aceasta că avea cam opt mii de case, dar toate de lemn «*ma tutte di legno*» și câte-vă biserici de piatră. Într'adevăr, în cursul veacului al XVI-lea numărul bisericilor ieșene se ridică la zece ; totuși între ele Sf. Nicolae-Domnesc rămâne biserica de căpetenie. Astfel că atunci când — în a doua jumătate a secolului al XVI-lea — Domnii încep a reșede mai statornic la Curtea din Iași, Mitropoliții, cari reședeau și ei alături cu Domnia, aleg biserica lui Ștefan-cel-Mare spre a le servi de Catedrală mitropolitană. Și ca atare rămâne până la 1682, când, cum vom vedeă, Biserica Albă, rezidită de Anastasia, Doamna lui Dușă-Vodă cel Bătrân, devine noua Catedrală mitropolitană. În biserica Sf. Nicolae-Domnesc se îndeplinea și ceremonia pomăzuirii Voievozilor de domnie nouă, care ceremonie s'a urmat mereu aci până în secolul trecut, când reînălțarea noastră politică a schimbat fața lucrurilor și multor datine.

Interesant ar fi dacă am putea reconstitui chipul și felul clădirii acestei biserici a Marelui Ștefan; apoi schimbările ce ea a suferit în cursul veacurilor, sub raport arhitectonic și artistic bunăoară. Însă izvoarele noastre istorice indigene mărturisesc prea puțin — dacă nu chiar de loc — asupra acestor puncte. Singurele cari ne pot fi de oare care folos în această privință sunt memoriile călătorilor, ambasadorilor sau misionarilor străini prin și

despre țările noastre. Dar și aceste sunt prea puține, căci am avut nenorocul să cădem la o parte de drumul mare comercial al evului mediu ce legă Apusul cu Răsăritul. Totuși descrierea pe care o face Sf. Nicolae-Domnesc călătorul rus Trifon Corobeinikov — care, în drumul său spre Țarigrad, se află în Iași, la curtea lui Aron-Vodă, în Martie 1593 — ne poate da o idee suficientă despre chipul clădirii și dispozițiunii arhitectonice a bisericii.

«In Iași — scrie numitul călător — sunt zece, dacă nu mai multe, biserici de piatră și lemn. De *catedrală* servește biserica Sf. Nicolae Făcătorul de minuni, mai mare și mai înaltă decât biserica Sf. Nicolae Gostuneanul (o biserică din Moscova). Pe pereții bisericii sunt zugrăvite praznicile împărătești și prorocii; altarul e zugrăvit și dinspre curte. Clopotnița de piatră se ridică peste tinda bisericii, care e mare și jur împrejurul bisericii; iar aceasta e împărțită în două părți, din care una se încălzește. In biserică se află locul Voevodului, la dreapta cum intri într'nsa, în dosul clirosului, pe un amvon îngrădit ca și clirosul și de toate părțile îmbrăcat cu postav roșu. In această biserică slujește Mitropolitul, un protopop, patru preoți și doi diaconi. Biserica se află în fața Curții domnești».

Astfel se prezintă biserica lui Ștefan-cel-Mare din Iași un veac încheiat dela zidirea ei. Și nu credem că greșim, susținând chiar că ea la 1593 păstră încă forma și dispozițiunea arhitectonică dintru început; căci cele două-trei năvăliri din secolul al XVI-lea de Tătari și Cazaci, cari în drumul lor au atins și Iașul, arzându-l, precum și curgerea vremii într'o sută de ani n'au putut atinge și

strică intru atât sfântul locaş încât să-i fi alterat în chip vădit forma și dispozițiunea arhitectonică inițială.

Cu aceste intrăm în veacul al XVII-lea.

La începutul acestui veac, în timpul nenorocitelor și inverșunatelor lupte dintre verii Movilești, pentru tronul Moldovei, scaunul domnesc se află mai mult în Suceava, — astfel că Iașul rămâne pe al doilea plan. Ștefan Tomșa zidește apoi în 1621 «*biserica de pe poartă*» de lângă Curtea domnească, pentru săvârșirea slujbelor dumnezești ale Curții, — și astfel se scade din însemnătatea Sf. Nicolae-Domnesc în care, de sigur, se săvârșiau mai înainte aceste slujbe. Mai pe urmă, cătră jumătatea veacului, în vremea bogatei domnii a lui Vasile Lupul, când țara eră — cum zice Cronicarul — «în tot binele, cu bivșug, și plină de toată averea» și când Domnia și Mitropolia se mută cu totul și definitiv în Iași, — se zidește minunata biserică a Trei-Erarhilor și se rezidește, deasemenea în stil mare și bogat, Golia precum și încă alte vre-o 10—15 biserici și mănăstiri.

Aceste toate luate la un loc precum și alte cause asemuitoare contribuesc ca Biserica Sf. Nicolae-Domnesc să scadă mult din însemnătatea ei de odinioară. Astfel că, deși încă se menține în ea scaunul Mitropolitan, acel ce-l ocupă slujia mai mult în alte mănăstiri și biserici mai bogate și mai frumoase. Această scădere a Sf. Nicolae față de alte biserici ieșene, se vede și din împrejurarea că *Paul de Alep* — care găsește atât belșug de vorbă să descrie Trei-Erarhii, Golia și alte mănăstiri și biserici din Iași, despre Sf. Nicolae din Iași, în care a slujit împreună

cu Patriarhul său Macarie, în fața lui Vasile Lupul, nu spune nici un cuvânt.

Inprejurarea tristă erà însă alta. Scăderea de vază aduse cu vremea neîngrijirea, pe lângă care dacă vom mai adăuga intemperiiile vremurilor și focul, — vom înțelege ușor de ce, în 1676, biserica Sf. Nicolae-Domnesc «eră stricată de jos din urzirea ei până sus în vârful», după cum mărturisește un hrisov din 1677 a lui Antonie Ruset-Voevod, care rezidi în acest an biserica lui Ștefan-cel-Mare, cum vom arăta mai la vale. Innainte însă de aceasta cu câțiva ani, în 1672, când Turcii au cucerit Camenița, s'a petrecut în Iași un fapt ce nu trebuie trecut cu vederea, căci e caracteristic acelor vremuri de tristă aducere aminte: biserica Sf. Nicolae, Mitropolia Moldovei deci, s'a prefăcut pentru câteva zile în loc de rugă pentru legea Sultanului, care conducea în persoană armia turcească și care conăcise la Țuțora. De aci, în mai multe rânduri veni «în primblare» la Iași, cu care prilej se «așternea bucăți de atlazuri și de tăfți pe îmbe părțile de uliță pe unde mergea Impărăția». «Atunce — scrie mai departe Neculce — zic să fi strigat și Hogeia în clopotniță la Sf. Nicolae în Iași, și au stătut biserica pecetluită până la venirea cu domnia lui Antonie-Vodă».

În adevăr acest Domn, curând după ce urcă tronul Moldovei, în primăvara anului 1676, văzând «această biserică (Sf. Nicolae-Domnesc) stricată de foc și de ploi, de jos din urzirea ei, până sus în vârful, n'am vrut — zicea dânsul mai departe în hrisovul menționat — să o lăsăm să se risipească și să se strice de tot. Ci am luat pe Domnul Dumnezeu într'ajutor și am pus multă cheltuială de o am tocmit de jos până în sus; și i-am tocmit clo-

potnița, și o am înfrământat cu toate podoabele, cum se cade, desăvârșit. Și i-am făcut zid și chilii prin prejur». Iar Neculai Costin completează această știre, așa: «și au făcut și o cișmea, adecă fântână în zidul bisericii despre poarta cea mare a Curții domnești, aducând apă pe oluri de departe; și au zugrăvit peste tot pridvorul lui Sântul Nicolae, apoi și biserica au zugrăvit pe din întru, și au trimis în țeara leșească de au adus sfeșnicile cele mari de aramă, și alte vase multe de argint au făcut, și care sunt și astăzi în Sântul Nicolae, și și-au făcut și gropniță în Sântul Nicolae în întru, dară n'au avut parte ca aceea, în care gropniță s'a fost mai pe urmă îngropat Cantemir-Vodă».

Iată dar cum de rândul acesta Cronica și documentele ne-au păstrat date mulțumitoare cu privire la radicala restaurare, pe care Antonie-Voevod a făcut-o, la vreme, bisericii lui Ștefan-cel-Mare. Și se pare că 'n această formă restaurată ea s'a păstrat până în zilele noastre; căci descrierea răposatului episcop Melchisedec vădește aceasta.

Cu prilejul acestei restaurări s'a mai adăugat bisericii încă două altare, unul închinat Sântului Arhidiacon Ștefan, cel-l-alt Sântei Mucenițe Varvara. Aceste altare s'au păstrat până în anii trecuți, când, începându-se lucrările de restaurare, cel dintâiu a rămas pentru paraclis, iar cel de-al doilea a fost dat bisericii din Moșuna, județul Fălciului. — Antonie-Vodă Ruset, zugrăvind biserica, a pus să se facă, pe perețele din spre apus, portretele ctitorului dintâiu: Ștefan-cel-Mare, al Doamnei sale — pe care greșit au scris-o Evdochia în loc de Maria (1) — și al

(1) Aceasta e părerea admisă. De oarece însă eră obiceiul ca restau-
ratorii zugravi să reproducă portretele și inscripțiile vechi, se poate ad-

fiului său cu aceasta, Bogdan. Deasupra acestor portrete s'au pus mai apoi intru lauda celor pe care-i reprezintă — o inscripție grecească în versuri. Asemenea Antonie-Vodă a pus să se facă portretul său, al doilea ctitor, cu întreaga-i familie. Dar el n'a apucat a isprăvi de zugrăvit întreaga biserică, căci Neculai Costin ne spune cum că Duca-Vodă cel Bătrân, într'a treia sa domnie moldo-veană, la 1779 «în primăvară au săvârșit de au zugrăvit și biserica lui Sfântul Nicolae pe din nuntru, pe cât rămăsese neisprăvit de Antonie Ruset-Vodă, dela ferești în jos». Cu acest prilej s'au făcut pe perețele din dreapta al bisericii portretele lui Duca-Vodă cel Bătrân, al Doamnei sale Anastasia și al fiului lor Costantin, viitorul Domn. Și deasupra acestor portrete s'au pus mai apoi epigrame grecești de laudă, cum de altfel s'au pus asemenea epigrame ca explicare la unele scene biblice zugrăvite în biserică.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această radicală restaurare ce puse să se facă Antonie-Voevod bisericii Sf. Nicolae-Domnesc, se făcū și în vederea împrejurării că scaunul Mitropolitan trebuia să aibă un lăcaș dumnezeesc după toată cuviința. O mărturisește această Domnul însuși, când în hrisovul său pomenit, din 1677, zice: «și o am făcut și aceasta (biserica) scaon de Mitropolie să hie închinată scaonului celui vechi, Mitropoliei de Suceava, ca să hie amândouă un scaon de Mitropolie nedespărțite a toată țara Moldovei». Iar

mite că Ștefan încă din vremea căsătorii sale cu Evdochia să fi construit mai întâiu biserica de lemn; reconstruind-o apoi în piatră, la 1493, spre pietate, s'a menținut portretul Doamnei Evdochia, și s'a adăugat pe acel a lui Bogdan. Această explicare a binevoit a ne-o da, verbal, d-l prof. N. Iorga.

pe o cristelniță de argint ce s'a mai păstrat din odoarele cu care Antonie-Vodă a înzestrat biserica, se citește: «Această creștealniță datu-o-au Antonie Ruset Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn țării Moldovei la *svânta Mitropolie, unde iaste hramul Sveti Nicolae* în Iași, pentru pomana sa, leat 7186 și dela Hs. 1678, luna Martie 24 zile.»

Dar scaunul Mitropolitan n'a rămas aci decât numai până la 1682, când — cum s'a mai spus până acum de două ori în urmă — Doamna Anastasia a lui Duca-Vodă cel Bătrân rezidește Biserica Albă cu hramul Intâmpinării Domnului (Strateniei) și mută acolo scaunul Mitropolitan. Mitropolia rămâne aci până la 1834, când Mitropolitul de fericită și prea lăudată pomenire Veniamin Kostachi, dărâmă biserica, proiectând a rădică în locu-i o măreață Catedrală Mitropolitană. Imprejurările au făcut însă ca aceasta să nu se poată îndeplini decât tocmai în 1886 — în care interval biserica de alătura, cu hramul Sf. Gheorghe, zidită de Doamna Ana a lui Mihai Racoviță-Voevod, a slujit de biserică mitropolitană,—de unde numele de azi: «Mitropolia Veche».

După această mică digresiune, să revenim la Sf. Nicolae al nostru. Am văzut că Neculai Costin ne spune cum că Antonie Ruset «și-au făcut și gropniță în Sântul Nicolae», dar că n'a avut parte de ea. Intr'adevăr, soarta făcuse ca Antonie-Vodă să-și găsească sfârșitul în amărăciune și mizerie la Țarigrad; și ca unul dintre puținii Domni moldoveni ai secolului al XVII-lea, pe care i-a prins moartea în scaunul domnesc, să fie îngropat acolo. Acesta fû bătrânul Costantin Cantemir, pe care «l-au

astrucat — scrie mai sus numitul cronicar — cu mare cinste în biserica cea domnească a lui Ștefan-Vodă cel Bun, unde este hramul Sântului Nicolai, în gropnița ce și-au fost făcut Antonie-Vodă». Iar din piatra mormântală ce acesta-și săpase, s'a făcut proscomidia altarului din dreapta, al Sfintei Mucenițe Varvara. Piatra, cu inscripția păstrată în parte, — în grecește și românește, s'a păstrat până mai deunăzi acolo. Cu prilejul înmormântării lui Cantemir s'au întâmplat să slujească pogrebania sa în biserica Sf. Nicolae tus-patru patriarhi ecumenici ai Răsăritului, între cari: Iacob al Țarigradului, Dositei al Ierusalimului și Gherasim al Alexandriei.

Constantin Cantemir e unicul Domn înmormântat la Sf. Nicolae; și încă nici oasele lui n'au odihnit multă vreme în această biserică; căci ele au fost strămutate de Antioh Cantemir la mănăstirea Miera de pe Milcov, în ținutul Putnei, ce era fundație familială a Cantemireștilor. În schimb însă, în biserica Sf. Nicolae, cât timp ea a fost Catedrală, se făcea prohodul Domnilor repausați, cari apoi erau transportați, de aci, la biserica sau mănăstirea unde lăsaseră a fi astrucați. Principele Dimitrie Cantemir ne arată în a sa «*Descriptio Moldaviae*» chipul săvârșirii ceremoniei de prohodire a Domnilor: «Cu aceeași pompă — scrie el — care se observă la eșirire sale pompoase cât eră în viață, duc pe Domn în biserica catedrală, și-l pun înaintea tronului; aici rămâne în tot decursul celebrării sfintei liturgii. După aceea se sue predicatorul pe amvon și ține o lungă cuvântare funebră, în care-i laudă viața și-i enumără virtuțile, arată ce a perdut țara prin moartea lui. În urmă mângâie pe ascultători pentru această pierdere, dându-le nădejdea că'n fiul sau urmașul său vor

află tot acele virtuți mari și fapte laudate». După aceasta «episcopii, egumenii, boerii, nobilii și curtenii» dau mortului ultima sărutare și apoi, «dacă răposatul a lăsat să fie înmormântat în cetate, îl scot din biserică și 'n ordinea și pompa cu care l-au adus aci, îl duc la locul de înmormântare, unde boerii cei mari cu fășii de mătase îl cobor în groapă; Mitropolitul aruncă mai întâiu țărână peste sicriu, în momentul acesta se descarcă tunurile, răsună muzicile și clopotele de toate părțile». Iar dacă răposatul a lăsat să fie astrucat la vre-o biserică sau mănăstire din țară, atunci îl pornesc acolo, cu convenită cinste și anumit alaiu.

În veacul al XVIII-lea biserica Sf. Nicolae-Domnesc numită și *cel bogat* — în opoziție cu o altă biserică tot cu hramul Sf. Nicolae, zidită în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, de un Luca, părcălab de Chișinău, numită și *cel sărac* — rămase aproape numai spre a se săvârși într'însa frumoasa ceremonie a pămăzuirii Voevozilor de domnie nouă. Cronicele noastre menționează la tot pasul atari ceremonii pentru secolul al XVIII-lea mai ales, în care Domnii se schimbau atât de des.

Nu credem să fie de prisos, dacă vom reproduce bunilor cetitori, pagina din «Condica de obiceiuri vechi și noi a Preainălțaților Domni» a lui Gheorgachi, vtori logofăt, privitoare la ceremonia pomăzuirii Domnilor:

«Domnul, descălecând la scara bisericii, mai înainte se află Mitropolitul, cu Episcopii, cu cei-alți Arhieri și cu Egumenii la ușa bisericii, preotul cu sfânta Evanghelie, diaconii îmbrăcați în Stihare cu cădelnițele a-mână și citeții cu lumini aprinse în două sfeșnice; și după ce se sue Domnul pe o scară sau două se scoboară și Mitro-

politul cu două-trei scări, și luând din mâna preotului în mâna sa sfânta Evanghelie, o dă Domnului de o sărută, și cel ce este protopsaltis, îndată începe a cânta Axion. Și ajungând Domnul în mijlocul bisericii, își ia cuca din cap, și se închină cătră icoana Mântuitorului Hristos și o sărută, asemenea și cătră icoana Precistii și a proschinarului. Și apoi stând în mijloc între cele două sfeșnice, din a dreapta îl ia Episcopul de Roman și din a stânga Episcopul de Rădăuți, și îl duc pe ușa cea împărătească la sfântul Altar, și ținându-l unul de-o parte altul de alta, înconjură sfântul Pristol, cântând «Isaia horeve», iar pe limba românească «Isaia dănțuește», și stând Mitropolitul în dvera cea mare, și Episcopii aducând pe Domn înaintea sfântului Pristol, Domnul încă plecându-și capul, și Mitropolitul puind omoforul asupra creștetului Domnului, cetește molitva cea orânduită de încoronare, puind asupra capului Domnului și ipogonation, ce se chiamă «nebederniță». După săvârșirea molitvei îl și miruesc, și sărutând Domnul mâna Mitropolitului, Mitropolitul încă sărută creștetul Domnului, și vrând ca să iasă Domnul din Altar, stând afară din partea dreaptă Ciașii cei împărătești, Episcopul de Roman, și din partea din-a-stânga, Episcopul de Rădăuți sau de Huși, îl iau pe Domn de subțiori și-l duc de-l sue în domneasca strană. Și stând Mitropolitul în mijlocul ușii cei împărătești, blagoslovește pre Domn și diaconul îndată începe: ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεός; și pomenește pre Mitropolit și pre Domn și pre tot creștinescul norod, și face Mitropolitul otpustul, cântăreții «ton despotin» și «polihronion». Și coborându-se Domnul din strana sa, merge de se închină în mijlocul bisericii, și eșind afară din biserică, și încălecând, își pune

iarăși cuca în cap și cu tot alaiul merge de intră în Curtea domnească».

Fiind astfel pentru Moldova ceea ce catedrala Notre-Dame din Reims eră pentru Franța, catedrala (Münster) din Aachen pentru Imperiul German din Evul Mediu și catedrala Adormirii Maicii Domnului din Kremlinul Moscoviei pentru Rusia, — de sigur că biserica Sf. Nicolae-Domnesc s'a bucurat de îngrijire și bună întreținere (1). Așa ea a putut învinge intemperiiile vremurilor, precum și alte calamități — cum bună oară focul cel mare din 1753 și altele — ca astfel să ajungă până în zilele noastre, ca să fie din nou restaurată în timpul glorioasei Domnii a Majestății Sale Regelui Carol I: spre slava și pomenirea Marelui ctitor dintru început; spre a însemna și aminti cel întâiu sfânt lăcaș dumnezeesc de piatră, de lege drept credincioasă

(1) Date despre aceasta, precum și despre daniile și binefaceriile de tot felul pe cari Domnii și drept credincioșii creștini le-au făcut în curgerea vremii bisericii Sf. Nicolae-Domnesc s'ar fi putut culege din documentele, eventual condica, bisericii. Din nefericire însă *Arhiva Statului* din București — la partida bisericii St. Nicolae-Domnesc din Iași — nu posedă decât o hotărnicie, din a doua jumătate a secolului trecut (1869), pentru niște dugheni din strada Sf. Vineri. Atâta tot. Mulțumindu-ne dar cu ceea ce am putut culege și înșiră mai sus, mai însemnăm aci dania pe care Mitropoliții Gavriil Callimachi și Veniamin Kostachi au făcut-o bisericii Sf. Nicolae: clopotul cel mare, pe care se citește următoarea inscripție: «Acest clopot a besericii Sfântului Ierarh Nicolae cel Mare din Iași s'au înnoit de prea sfințitul Mitropolit Gaviil Calimachi, la anul 1774; iar acum străcându-se s'au prefăcut de iznoavă în zilele prea sfințitului Mitropolit al Moldovei Kirio Kirio Veniamin Kostachi, prin osârdia și ajutorul prea cuviosului protosingel Kir Isaia și altor pravoslavnici creștini, și s'au lucrat în sfânta Mitropolie la anul 1817, Octomvrie 13.»

Ca în multe din bisericile trecutului nostru, funcționă și la Sf. Nicolae-Domnesc, cătră sfârșitul veacului al XVIII-lea, o școală românească, al cărui dascăl, Paharnicul Ienachi, mai târziu profesor la Seminarul Soceleii, — zice-se — a introdus cel întâiu băncile în școală, și împărțirea școarilor în clase.

din capitala Moldovei; spre a arăta veacurilor următoare întâia biserică catedrală a Mitropoliei Moldovei din Iași și, *poate*, lăcașul istoric în care — prin jurământul de credință ce boerii Moldoveni făcură lui Mihai Viteazul — s'a pecetluit unirea de acum trei veacuri a neamului românesc; spre a păstră, prin veacuri, pistolul de altar înaintea căruia șir lung de Domni moldoveni au îngenuchiat, ca să primească mila dumnezească a stăpânirii lor pământești; și, în sfârșit, spre a fi păstrat «ca un neprețuit odor, amintind zilele grele și timpurile de mărire, prin cari au străbătut virtutea și voinicia Românilor, sprijinindu-se pe stânca credinței cătră Dumnezeu, cătră Patrie și cătră Rege».

* * *

Astfel restaurată, iată cum ne-o presintă D. A. Lecomte du Noüy:

«Cu cât biserica Trei-Ierarhi din Iași surprinde și încântă pe observator prin bogăția, profuziunea și diversitatea ornamentațiunii sale exterioare, pe atât «Biserica Sf. Nicolae-Domnesc» poate să-l intereseze prin simplitatea și franchețea construcțiunii sale bine caracterizate, unde se unesc, în mod armonios, piatra, cărămida smălțuită, terracota și figurile colorate fără alte elemente decât oare-cari muluri împrejurul rarelor ferestre și a ușei de intrare.

«Cu dimensiuni mai mici ca Trei Ierarhi, planul său general, — simplificat prin absența vestibulului, — este absolut acelaș, împărțit în trei părți: Nartexul, Chorul, d'asupra căruia se ridică unica turlă, și Sanctuarul. Mai vechiu cu un secol și jumătate ca monumentul

lui Vasile Lupul, se explică că acest plan a fost luat în urmă ca model.

«Sf. Nicolae este una dintre numeroasele biserici clădite de eroul Moldovei, Ștefan-cel-Mare, și care reproduc aproape același tip bizantino-român, tip mult întrebuițat în țară, în care se găsește deja elementul gotic aplicat mai cu deosebire la încadrarea deschizăturilor, precum sunt ușile și ferestrele.

«Una dintre caracteristicile Sfântului Nicolae este de sigur dulcea colorație generală obținută prin înțeleapta întrebuițare a diverselor materiale, combinate în mod fericit cu picturile pe fund albastru.

«Astfel eră metoda adoptată de către constructorii acelei epoci; se mai găsesc încă diverse exemple în mai multe localități. Inșă restaurări neglijente nu vor întârzia a face ca aceste monumente să dispară pentru tot-d'auna, pentru a face loc la opere din acelea cari nu țin de loc socoteală du indicațiunile trecutului.

«Trebue să ne simțim fericiți pentru că circumstanțe favorabile, secondate de înaltele încurajări ale M. S. Regelui, au permis ca să se reconstituiască, în întreg, un edificiu datând din al XV-lea secol, de care se leagă glorioase suveniruri istorice.

«Figurile pictate la exterior, — cuprinzând și serafimii, — încadrate în arcaturi de căramidă aparentă, sunt în număr de 282. Procedeu întrebuițat aci, le face aproape inalterabile conservând aparauța frescurilor.

«Este de observat o cantitate de butoni și discuri smălțuite de colori diterite, împodobite cu diferite embleme și ornamente, dispuse ca frize sau care conti-

nuă arcaturile. Această polichromie, reprodusă după vechile modele, trebuie semnalată. Origina sa nu este îndoelnică ; aci însă ia un caracter particular.

«Prin ușa, înconjurată de încadrarea sa gotică, la timpanul căreia figurează Sf. Nicolae, se intră direct în Nartexul rectunghiular acoperit de o cupolă pe pendentif. Două mari arcuri cad pe console eșite, făcând planul rectunghiular în formă patrată. Aci nu se văd muluri nici sculpturi. Construcția se presintă cu o extremă și francă simplitate căreia nu-i lipsește mărirea.

«Din cauza principiului care a fost urmat și păstrat de vechia colorație, — fondul albastru, — biserica este destul de întunecoasă. Ochiul trebuie să se obicinuiască încetul cu încetul în această întunecime. Atară de aceasta, biserica nu primește lumină decât dela două ferestre garnite de vitraje, ferestre foarte înguste.

«In general, impresia este, ca să zic așa, opusă aceleia ce simți la Trei-Ierarhi, unde totul strălucește într'o atmosferă aurită.

«După ce treci de coloane, pătrunzi la Cor, unde se formează în dreapta și în stânga cele două absidiloe, puțin adânci și slab luminate. D'asupra, se deschide turla, sprijinită pe patru mari arcuri, formând un plan patrat dispus în mod diagonal privitor la axa bisericii.

«In fund către Est, se ridică, în mod strălucitor, Tâmpla în lemn sculptat, poleită și ornată de icoanele tradiționale.

«D'asupra, la jumătatea cupolei absidiului, Maica Dom-

nului și copilul Isus Christos, binecuvintează, prezidând la sfintele mistere.

«Toți pereții, bolțile, cupolele, arcurile etc., sunt acoperite cu picturi ca la Trei-Ierarhi, reprezentând scene liturgice, însă pe fond albastru.

«Singure nimbele aurite ale sfinților, rees ca punte strălucitoare în armonia severă a acestei decorațiuni religioase, executată cu cea mai mare îngrijire după documentele cele mai autentice.

«In Nartex, împrejurul ușei de intrare, se desfășoară o magistrală compoziție, reprezentând moartea Sfintei Fecioare, la mijloc, cu portretele fondatorilor bisericii și acelea ale familiei Regale.

«Tot mobilierul lucrat în stejar aurit, precum și policandrele, sfeșnicele, candelarele de bronz etc., etc., sunt făcute grație mărinimei M. S. Regelui.

«Biserica Sf. Nicolae, n'a fost cruțată ca și cele-l-alte edificii de incendii și cutremure de pământ. Crăpată în toate sensurile, ea oferă aspectul cel mai lamentabil. Afară de aceasta, materialul întrebuițat la construcția ei, mai cu deosebire piatra eră de foarte rea calitate și se desgrădeă și degradă cu multă ușurință.

»De asemenea, partea anterioară a corpului bisericii și fațada dispăreau cu totul, acoperită de o clădire masivă adăogată către finele secolului al XVII-lea. Inșă toate elementele caracteristice necesare au fost regăsite succesiv în diferitele părți mai mult sau mai puțin ruinate.

«Grație lor s'a putut reconstitui în întregul ei biserica lui Ștefan-cel-Mare», — cu suma de 645.000 lei.

Iată și inscripțiile ce vor aminti, prin veacuri, completa și frumoasa restaurare de astăzi a bisericii Sf. Nicolae-Domnesc: întâia—pe o placă de bronz, așezată afară deasupra ușii de intrare a bisericii — comemorează restaurarea și sfințirea; a doua—pe o placă de marmoră, așezată în altar pe partea din dos a Tâmplii—comemorează prețioasele danii ce M. S. Regele a făcut bisericii: catapiteazma, stranele și odoarele.

I.

† NOI CAROL I

DOMN ȘI REGE AL ROMÂNIEI.

INDEMNAT DE DORINȚA ȘI DE OSÂRDIA DE A PĂSTRA ȘI OCROTI LOCAȘURILE CREDINȚEI STRĂMOȘEȘTI, RIDICAT-AM DIN NOU, PE TEMELIILE CELE VECHI ȘI ÎNTOCMAI DUPĂ CUM ERĂ ÎNAINTE, ACEST SFÂNT LOCAȘ DE RUGĂCIUNE, ÎN CARE SĂ PRĂZNUEȘTE SFÂNTUL IERARH ȘI FĂCĂTOR DE MINUNI NICOLAE.

INNĂLȚATĂ A FOST ACEASTĂ SFÂNTĂ BISERICĂ DE ȘTEFAN VOEVID CEL MARE ȘI SFÂNT, DOMNUL MOLDOVEI, ÎNTRE ANII 1491 ȘI 1493, ȘI S'A REÎNNOIT DE ANTONIE RUSSET VOEVID ÎN ANUL 1676; IAR ACUM ÎN 2 OCTOMBRIE 1904, ÎN AL TREI-ZECI ȘI OPTULEA AN AL DOMNIEI NOASTRE, CÂND TOATĂ SUFLAREA ROMÂNEASCĂ PRĂZNUEȘTE ÎMPLINIREA A PATRU VEACURI DE LA MOARTEA MARELUI VOEVID ȘTEFAN, S'A SFINȚIT DIN NOU, MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI FIIND PARTENIE CLINCENI, IAR MEȘTERUL ARHITECT ANDREIU LECOMTE DU NOÛY.

INCHINĂȚI-SE ȚIE, CERESCULE PĂRINTE, ACEST LOCAȘ AL PĂCEI, CA ÎN TOATĂ VREMEA SĂ SE ADUNE ÎN EL POPORUL ROMÂNESC, SPRE A TE SLĂVI PRE TINE, AMINTINDU-ȘI VITEJIA STRĂMOȘEASCĂ, PRIN CARE S'A RIDICAT REGATUL ROMÂN.

II.

† NOI CAROL I
DOMN ȘI REGE AL ROMÂNIEI.

PĂTRUNS DE EVLAVIE ȘI RĂVNĂ PENTRU DREPT-
CREDINCIOASA BISERICĂ A || LUI HRISTOS, HĂRĂZIT-AM
ÎN ANUL MÂNTUIRII 1904 ȘI AL DOMNIEI NOASTRE ||
AL TREI-ZECI-ȘI-OPTULEA, CATAPETEASMA, STRANELE ȘI
ODOARELE DIN || ACEASTĂ SFÂNTĂ BISERICĂ CU HRAMUL
SFÂNTULUI IERARH NICOLAE CA || PRINOS ADUS ÎMPĂ-
RATULUI CERESC PENTRU OCROTIREA CE NE A DAT ÎN ||
TIMP DE PACE ȘI DE RĂZBOIU, SPRE A ÎNTEMEIA REGATUL
ROMÂN.

II.

TREI-IERARHI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBLIOGRAFIE

Bianu (I.) și Hodoș (N.), *Bibliografia veche românească*, I, București 1903.

Cioran (E.), *Op. cit.*

Condicele Mănăstirii Trei-Ierarhi din Iași, la *Arhiva Statului* din București, 2 vol.

Ghibănescu (Gh.), *Op. cit.*

Hodoș (N.), *Le Voyage en Moldavie du Comte de Meriölles* publié par — București 1904.

Iorga (N.), *Studii și Documente cu privire la Istoria Românilor*, III—IV, București 1901.

» » *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*, București 1904.

Kogălniceanu (M.), *Op. cit.*

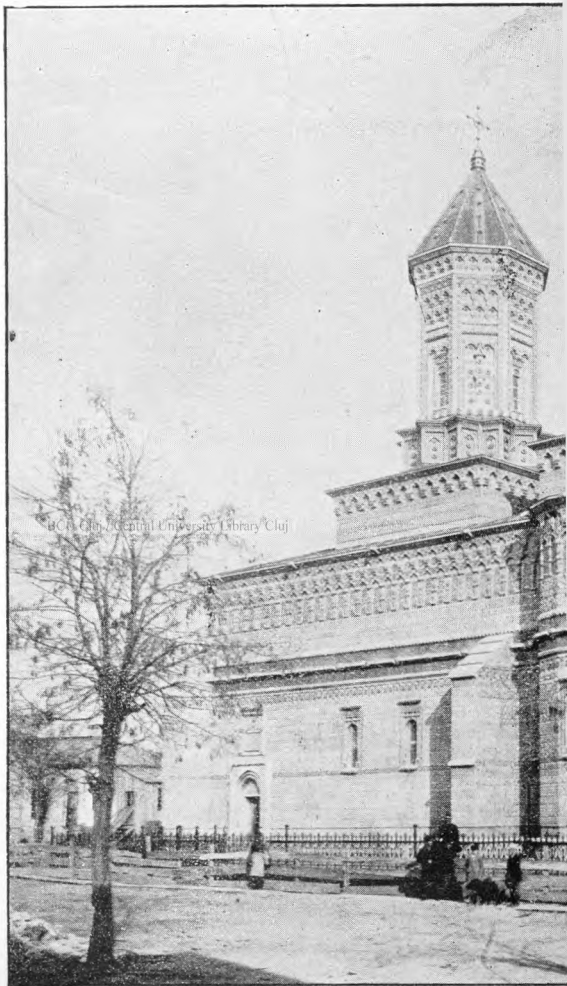
Melchisedec (Epp.), *Op. cit.*

Muresianu (S.), *Biserica Trei-Ierarhi*, în *Analele Arhitecturii*, I, București.

Struve, *Reise eines jungen Russen von Wien über Iassy in die Crimm*, im Jahr 1793, Gotha 1801.

Xenopol (A. D.), *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, IV, Iași 1891.

Etc.

UCCO Cluj, Central University Library Cluj

BISERIC

EA TREI-IERARHI.

II.

Puternicul, bogatul și mândrul Vasile-Vodă Lupul — numit *răvnitorul și apărătorul Bisericii Răsăritene* — înălță, în cei dintâi ani ai domniei sale, domnie care — zice cronicarul — «Impărăției cu belșug și cu cinste semănătoare eră» cel mai strălucit locaș dumnezeesc din pământul Moldovei, pe care-l închină sfinților și marilor Trei Ierarhi: Vasilie-cel-Mare, Grigorie Cuvântătorul-de-Dumnezeu și Ioan Gură-de-Aur, și care, de atunci și până azi, a rămas podoaba cea mai aleasă a Iașilor și fala de căpetenie a Moldovei.

«Liniște și pace întemeiată în toate părțile fiind — scrie acelaș cronicar, — într'acești ani au zidit Vasile-Vodă și laudată mănăstire în orașul Iașilor, sub numele a trei învățători bisericești, ce se zice *Trei-Sfetitele*». Anii de liniște și pace, despre care vorbește Miron Costin, sunt cei dintâi patru ani ai domniei lui Vasile Lupul, în care trebuie că s'a lucrat de zor, pentru ca la 1638 Ienachi, meșterul armean din Constantinopol, să fi putut mântui faimoasa mănăstire, cu tot rostul ei împrejmuitor: zid, chilii, trapeză și clopotniță. Aceasta o dovedește următoarea pisanie ce odinioară stetea pe turnul clopotniței, și care sună astfel:

Баґочестивын и хълюбивын гднз Иѡ Васнаіе воеводж
вжїю млстїю гддрз земан молдавскон и гспжа его Θεω-
досїе. сз възлюблена сна его Ион воевод. влгволи и сзда
сїа клопотница. л. зрмс. мсца апр. сї. (ар. Melchise-
dec). — Bine cinstitorul și de Hristos iubitorul Io Va-
silie Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn țării Moldovei,
și doamna sa Teodosia și cu iubitul său fiu Ioan-Voevod,
binevoi și zidi această clopotniță la anul 7146 [=1638],
luna Aprilie 16.

S'a mai lucrat apoi aproape un an, de sigur mai
mult la împodobirea lăuntrică și pregătirea odoarelor
bisericești, a căror inscripții poartă când data de 1638
când cea de 1639, — până la începutul lunei lui Maiu 1639,
când, cu mare pompă, cum se cădeà unui sfânt lăcaș
dumnezeesc ca acesta, biserica Trei-Ierarhilor fū târno-
sită de Varlaam, vestitul Mitropolit al Moldovei acelei
vremi, — cum mărturisește inscripția pusă pe frontispiciul
bisericii:

ИЗВОЛЕНІЕМ ѡца и сз поспгшенїем сїа и сзвршенїем
стго || дха. се аз равк и влди тс бс и сїс нїемс те хс.
и трчскын поклоник || Иѡ Васнаіе воевод вжїю млстїю
гддрз земан молдавскон и сз гжд || нїѡ Θεωдоска и сз
вгдодарованын чадакн Іѡана воевод и Мрїѡ и || Ро-
жданда сздахом сїа сїа млвж. въз нма трех сїлѣх Ва-
снаіе велика Григорїе вго || слов Іѡана златоуст. и ѡстис
ржкож архїейска Варлаам в зрмс ман с. — «Cu voia
Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea sfântului
Duh. — Iată eu robul stăpânului Domnului Dumnezeuului
și Mântuitorului nostru Iisus Christos și închinător al
Troїței, Io Vasilie-Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn
țării Moldovei și cu Doamna noastră Teodosca și cu

VASILE-LUPUL
Ctitorul bisericii Trei-Ierarhi.

dăruirii de Dumnezeu copii: Ioan-Voevod și Maria și Ruxandra zidit-am această sfântă rugă în numele sfinților Trei-Ierarhi: Vasilie-cel-Mare, Grigorie Cuvântătorul-de-Dumnezeu și Ioan Gură-de-Aur. Și s'a sfințit cu mâna Arhiepiscopului Varlaam la 7147 [=1639], Mai 6».

Astfel acum capitala Moldovei posedă un cap d'operă de arhitectură și sculptură, care putea rivaliza cu vrednicie — sub toate raporturile, — după cum arată mai la vale cu deosebită competență d-l A. Lecomte du Noüy, cu cel pe care țara soră, cea Românească, îl posedă deja de mai bine de-un secol: Curtea de Ârgeș a evlaviosului Neagoe-Vodă Basarab. Și nu e mirare că acea parte din legenda «*Meșterului Manole*», care arată cum acesta a fost omorât ca să nu mai poată face o altă asemenea minune de biserică, s'a resfrânt mai târziu și asupra Trei-Ierarhilor, la care — se zicea și credeă — că optzeci de meșteri au lucrat cincizeci de ani. Așa cel puțin ne mărturisește în memoriile sale de călătorie Struve, acel tânăr rus, care în drumul său dela Viena spre Crimeia trecu prin Iași în 1793.

Tot-odată Vasile-Vodă Lupul zidi, în apropierea bisericii sale, un mare «Feredeu», despre care Paul de Alep ne spune că eră «zidit după planul băilor turcești, cu cupole și cu marmură, împărțit în frumoase cabine ori chilii.» Acest feredeu, al cărui venit Voevodul l-a destinat Mănăstirii sale domnești, a existat până mai deună-zi în Iași. «Mare și frumos» cum eră, el constituia unul din cele mai interesante edificii ale orașului asupra căruia se opriă atențiunea călătorilor străini. Așa, bunăoara, Conte de Moriollles — care însoți în

călătoria sa prin Moldova, la 1809, pe Conteles Branicki — ni-l descrie în toate amănunțimele, arătându-ne, în acelaș timp, și modul în care se făceau băile.

Pe lângă venitul acestui feredeu, Domnul mai înzestră Mănăstirea sa cu multe și bogate dani, pentru sufletul și veșnica pomenire a soții sale cei dintâiu, Tudosca Bucioc, răposată în 1639, și a fiului său cu aceasta, Ioan-Voevod, răposat, la Țarigrad, în acelaș an, — cari amândoi fură înmormântați în locurile de veșnică odihnă ale ctitorilor din nartica Bisericii.

Astfel Vasile-Vodă închină, în 1640 Martie 28, Treisfetitelor patru sate, dintre cari două din zestrea răposatei sale soții: Fărcășenii din ținutul Romanului și Avrămeștii dintr'al Iașilor, pe care-l avusese de zestre Doamna Tudosca de la tatăl ei Coste Bucioc Vornicul; Căcăcenii din ținutul Sorociei și Coiceni dintr'al Iașilor, ce-i rămăsese moștenire Doamnei Tudosca de la Hatmanul Balica, rudenia ei «de mai aproape»; apoi vii la Cotnari, Iași, Miroslava și Huși, precum și patru sălașe de țigani. Aceste toate după ce în hrisovul citat, zicea:

«Bine am voit Domnia mea cu bună voia noastră, curată și luminată inimă, din tot sufletul nostru și de la Dumnezeu ajutor, socotind și urmând altor răposați Domni, pentru dragostea ce-au avut cătră Dumnezeu și cătră sfintele biserici și mănăstiri, pentru aceea și noi, cu vrerea lui Dumnezeu și cu blagoslovenia a patru arhieriei ai Moldovei: Chir Varlaam, mitropolit a toată Moldo-Vlahia (sic!), Chir Dosotei, episcop de Roman, Chir Anastasie, episcop de Rădăuți, și Chir Gheorghie, episcop de Huș, și cu bună voirea a tot sfatului nostru,—am luat pre Dumnezeu întru ajutor

și am început și am zidit a noastră sfântă rugă și mănăstire întru al nostru domnesc scaun în târgul Iași, în numele sfinților Trei-Ierarhi și lumii învățători: Vasilie-cel-Mare, Grigorie Bogoslovul și Ioan Zlatoust. Și am dat și am miluit sfânta Mănăstire cu sate și cu vii.»

La 27 Ianuarie 1641, Domnul mai închină Mănăstirii sale satul Petrușeni de pe Ciuhur din ținutul Iașilor și la 12 Aprilie, acelaș an, Costeștii din ocolul târgului Botoșani, sat pe care-l avusese «danie și miluire de la Barnovski-Vodă» și Trușăștii din ținutul Dorohoiului, pe care-l cumpărase de la Mănăstirea Slatinei. Tot în 1641 Vasile-Vodă închină Mănăstirii Trei-Ierarhi — pe care la rândul său o închinase Comunității Mănăstirilor din Sfântul Munte -- o biserică din Bacău, ca s'o aibă metoh acolo și Mănăstirea din valea Copoului (lângă Iași), cu hramul sfântului Ierarh Atanasie al Alexandriei, pe care o zidise și înzestrase tot Vasile Lupul la 1638.

La aceste bogate danii, Domnul mai adăugă, în 1641, venitul vămii căraușilor ce vin și es din Iași; iar Grigoraș Costachi Comisul și soția sa Ruxandra, în 1644 Septembrie 16, satul Bălănești din ținutul Tutovii. În sfârșit, șirul acestor înzestrări cătră Mănăstirea Trei-Ierarhi îl încheie tot Domnul cu Vasileuțanii din ținutul Iașilor în 1646 Decembrie 12, și cu Răchitenii, Tămășenii și Juganii din ținutul Romanului.

Spre a mări și mai mult vaza lăudatei Mănăstiri și spre a scoate Patriarhia din nevoi bănești, Vasile Lupul cumpără, în 1641, moaștele sfintei Paraschive, care fură aduse dela Țarigrad de cătră trei Mitropoliți greci: Ioanichie al Ieracliei, Partenie al Adrianopolei și Teofan al Vechiului-

Patras. Domnul însuși cu Vlădicii țării—Varlaam al Sucevii, Evloghie al Romanului, Atanasie al Rădăuților și Gheorghe al Hușilor—și cu egumenii mănăstirilor, întâmpină sfintele moaște, cari dela Ismail fură aduse cu mare alai în Iași la 13 Iunie. Bogatul sicriu cu sfintele moaște, fû așezat în noua mănăstire a Trei-Ierarhilor într'o firidă frumos boltită făcută în păretele din partea sudică a chorei bisericii, pe un postament de marmură, la care te suiai pe câteva trepte. Pe păretele firidei, deasupra acestui postament, s'au zugrăvit frumoase scene din viața Sfintei Paraschive, cari au fost reproduse de Mitropolitul Varlaam în a sa «Cazanie» sau «*Carte românească de învățătură*» din 1643. Iar pe laturea din fața postamentului s'a săpat, pe o placă mare de marmură neagră, o inscripție, ce ne relatează istoricul aducerii moaștelor Sfintei la Iași:

Изволеніемъ бѣ вѣщца, съзиданіемъ сѣа и съ дѣствіемъ сѣго и животворѣщаго дѣа въ сѣѣи еднноспшнен, и нераздѣланмѣн трѣци славословнаго, и възепокланѣемаго бѣа. вѣгчствыи || и хѣолюбивыи гѣнь Іѣѣ Василіе воевода вѣжїю мѣстїю гспдрь земан молдавскон ревннтел сын и поворникъ сѣго възточнаго вѣгчстїа потщася съ великимъ срздіемъ, и прѣмногимъ въздеаѣніемъ, по вѣжїю сзмотренїк. и пренесе || сїа пречѣтныа мощи, сѣыа и пр-дѣвныа мѣре нашеа Параскевїа Тарновскїа нарицаемыа Патки ѡт Цариград, Беже третее пренесенїе выст. Сїа же сѣыа и четныа мощи присла емѣ възсѣствїншїи, и || владѣеннѣншїи и възселенскїи пат[р]їархъ кѣрь Парденїе. съ възсѣвкимъ вѣлагымъ възсѣа цркви сзвѣтомъ, и пронзволенїемъ. препослаже сїе вѣгое сзкровннце тремн владѣеннѣншїи мнтополнты, кѣрь Іѣаннїемъ || ираклїнскимъ, кѣрь Партенїемъ Андрїанополскимъ, и кѣрь Теофа-

ном палеши-патрон. въ дѣи прѣ шчениаго архіеіска кѣрь
 Бараама митрополита Гѣчавскаго и въсеса молдавскон
 земли, еже бѣгочыстивын ѿ хрѣстѣлюбивын гдѣнь наш Іѡ ||
 Васнаіе воевод, мѣстїю бѣжїю гѣдрз земли молдавскон,
 паче драгоцѣннаго висера въсечестнѣ и въселяубезнѣ въс-
 прїа и зде ѡт себе въ новосызданїем сѣым трїех сѣнтелен
 и въселенскїх великїх сѣнтелен Васнаіа великаго Григорїа
 вѣдслова || Іѡвани златоустаго храмѣ, благо нескѣсно по-
 ложн и сзхрани въ чѣст и слава единомѣ въ троци по-
 кланѣемомѣ бѣ. въ нескончаемѣя прїдвнѣкѣ мѣре нашеа
 Параскевїа моавы. за ѡтшїценїе грѣхов своих и въсего
 прѣсвѣтлаго своего рода вато || ѡт сызданїа мира „зрѣмѣ.
 въ лѣто же госноства своего ѡсмое мѣца юн. гї. въ се
 же лѣто рожден ест гсдѣрю нашемѣ прѣвзждѣленын снѣ
 его Іѡ Стефан воевод, емѣже подаждѣри. дѣзгѣ днстїе
 и многїа лѣта. **Амінѣ.** — «Cu voia lui Dumnezeu Tatăl,
 cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea sfântului și de viață
 dătătorului Duh, întru sfânta cea de o ființă și nedes-
 părțită Troiță, a celui lăudat și a tot închinat Dumnezeu,
 —bine cinstitorul și de Christos iubitorul Domn Io Vasi-
 lie-Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn Țării Moldovei,
 fiind răvnitor și apărător al sfintei evlavii răsăritene, cu
 mare osârdie s'a trudit și cu dor prea mare după așeză-
 mântul dumnezeesc, și a adus aceste prea cinstite
 moaște ale prea sfintei și cuvioasei Maicei noastre Pa-
 raschiva Târnoveanca, numită Petca, de la Țarigrad.
 Aceasta a fost a treia strămutare a ei. Iară aceste sfinte
 și cinstite moaște le-a trimis lui pre sfântul și prea ferі-
 citul a toată lumea Patriarh Chir Partenie, cu tot bu-
 nul sfat și cu toată bunăvoința a toată Biserica. Și a
 trimis această bună comoară prin trei preafericіți mitro-

poliți: Chir Ioanichie al Ieracleiei, Chir Partenie al Adrianopolei și Chir Teofan al Vechiului-Patras, în zilele prea sfințitului arhiepiscop Chir Varlaam Mitropolitul Sucevii și a toată țara Moldovei. Pe care bine cinstitorul și de Christos iubitorul Domnul nostru Io Vasile-Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn țării Moldovei le-a primit cu toată cinstea și cu toată dragostea mai mult decât un mărgăritar prețios și cu bună norocire le-a pus aici în nou-ziditul de el templu al sfinților Trei-Ierarhi și marilor dascăli a toată lumea: Vasilie-cel-Mare, Grigorie Cuvântătorul-de-Dumnezeu și Ioan Gură-de-Aur; și el le-a așezat și le-a păzit spre cinstea și slava unuia Dumnezeu celui închinat în Treime, pentru nesfârșitele rugi ale Cuvioasei Maicei noastre Paraschivei, spre iertarea păcatelor sale și a tot prea luminatului său neam. În anul dela zidirea lumii 7149 [=1641], și în al 8-lea al Domniei sale, luna Iunie 13. În acest an s'a născut Domnului nostru prea doritul său fiu Io Stefan-Voevod, căruia dă-i (Doamne) lungi zile și mulți ani. Amin.»

Cu aceste însă nu se termină deosebitele îngrijiri ale lui Vasile-Lupul pentru Mănăstirea sa Trei-Ierarhi, care, așa cum eră, putea vădi numai bogăția și strălucia Curții și Domniei sale, pe care un contimporan o aseamănă cu acea a vechilor Impărați din Bizanț; și nu încă planurile înalte ale acestei Domnie: instituirea în Capitala Moldovei a unui puternic centru de apărare a ortodoxiei amenințată și lovită de reformele eterodoxe; asemenea a un altuia de cultură românească, așa câtă putea fi și cum putea fi înțeleasă această cultură pe atunci. Și ce loc putea fi ales mai nimerit pentru a-

ceasta decât domneasca mănăstire a Trei-Ierarhilor. Iată de ce pe lângă această mănăstire se va institui tipografia și școala domnească a lui Vasile-Lupul. Înainte însă de a vorbi despre aceste, credem că cetitorii — doritori de a cunoaște o descriere contimporană, amănunțită și fidelă, a bisericii lui Vasile Lupul — vor urmări cu plăcere și interes unica asemenea descriere (1653), pe care ne-a lăsat-o *Paul de Alep* în memoriile sale asupra călătoriilor Patriarhului Macarie al Antiohiei prin Țările Române. Iată-o:

«Mănăstirea e cât se poate de frumoasă: pare un castel, fiind înconjurată de toate părțile cu ziduri de piatră. De-asupra porții e un turn pentru clopote și pentru ceasornicul orașului, care e de fer și cu roate mari. Clopotele sunt atârinate de-asupra pe grinzi de lemn. Mașinăria ceasornicului umple o jumătate de odae. Ea are o vargă de fer ce intră prin acoperemânt și trece în sus până la vârful clopotului celui mare, și la care e aplicat un ciocan greu de fier. Când vine timpul să bată, o mare bucată de lemn ese din arcul turnului, având resorte, prin care se pun în mișcare clopotele cele mici, ceia ce se numește alarmă, pentru a preveni poporul să asculte că urmează a bate orele. Această vargă e trasă în jos prin roate: ciocanul de odată se ridică și, căzând pe marginea clopotului, produce un sunet ce se aude în întreg orașul. Biserica e în mijlocul mănăstirii.

«Iară în ceia ce privește Biserica cea sfântă, ce se află în mijlocul Mănăstirii, peste tot făcută de piatră cioplită, și pe dinafară, este cu totul împodobită cu deosebită măiestrie, care întrece toată înțelepciunea: nu sunt lucruri plane, ci numai sculptate. De-desuptul coronamentului biserica

e încinsă cu două brâne negre de piatră, cioplite asemenea. Biserica are două turlle înalte. Intrarea în ea este prin două uși, una spre sud, alta spre nord, după obiceiul bisericilor lor. De-asupra fiecărei uși este câte o fereastră înaltă cu zăbrele; în zidul despre apus sunt alte două ferestre cu zăbrele, întocmai ca cele dintâi. Aceasta este o boltă încrucișată, și în vârful ei este chipul Treimii. De-asupra ușii ce duce din pridvor în biserică este icoana Judecății cei de pe urmă, mai frumoasă decât am văzut-o la biserică din Vaslui. Turcii sunt zugrăviți după chipul lor, cu turbanele și cu ceal-malele lor. Apoi pe celelalte ziduri (ale pridvorului) sunt chipuri de oameni și de toate creaturile lumii, începând dela om până la animal, fiară sălbatică, pasăre, pomi, și plante; tot lucruri cari îți iau vederile. Apoi tineri și fete și mulți oameni, cari mulțumesc lui Dumnezeu în sfințenia lui cu cotoabe și psaltire; apoi abisișari, (?) boeri și cadii (judecători) după rangul lor, — totul făcut de aur și lazur. După aceia intri în biserică prin ușa despre apus, și deasupra ei se află icoana celor trei Ierarhi. Ușa este jur-împrejur cioplită cu mare măestrie: prin ușa aceasta intri în nartică; în zidurile acesteia se află firide (nișe), unde sunt mormintele copiilor Beiului și al femeii sale, Doamnei cei dintâiu. Pe aceste morminte sunt multe covoare de mătase și de serasir, și de-asupra lor atârnă candelile de argint, ce ard ziua și noaptea, și sfeșnice cu lumânări de ceară.

«Acî (în nartică) sunt patru ferestre cu gratii, câte două într'un părete, și portretul Beiului și al nevastei sale, Doamnei cei moarte, de care am pomenit mai sus; căci ea murise încă trăind el; apoi portretele celor trei

copii morți unul după altul, în haine frumoase, și pe calparcurile lor eră câte o dungă de samur.

«Pe perețele despre apus, unde este ușa, se află efigia (închipuirea) bisericii, în mâna Beului, și pe dânsa sunt zugrăviți cei trei Ierarhi; el o presintă Mântuitorului, care îl binecuvintează, și împrejurul lui stau apostolii și îngerii. De bolta narticei atârână un policandru, dăruit de ctitor. Acî (în nartică) sunt multe icoane minunat lucrate.

«De acolo (din nartică) intri în chor printre doi stâlpi mari, ciopliți în formă de arbori verzi de fistici, ciopliți din piatră verde, prin care sunt vine de aur, de jos până sus. Tronul Beului se află în dosul stâlpului celui dintâiu, întors cătră răsărit, după obicei, cu scări la ton și cu un baldachin de-asupra. Tronul e acoperit cu plăci de aur minunat săpate. Interiorul lui e căptușit peste tot cu roșu, și treptele și podeala sunt acoperite cu postav roșu. De-asupra baldachinului se află o cruce, peste care e un trandafir cu totul de aur, minunat lucrat.

«În dreapta tronului pomenit, în zidul despre sud, este o cupolă mare, ai cărei stâlpi de marmură albă sunt minunat sculptați; te sui pe trepte, asemenea de marmură albă, și în mijlocul ei stă un sicriu, pe dinafară și pe dinăuntru căptușit cu roșu și bătut cu cuie de argint, având asemenea un lăcat minunat, pe care ni-l deschiseră, și noi ne-am închinat și am primit binecuvântarea de la moaștele Sfintei Paraschive bulgărești celei noi, pe care Beul o adusese din Constantinopole de la biserica patriarhală, dela cămara Sfinților, înainte a căroră ne închinaserăm, precum am povestit. Și ea (sf. Paraschiva) este par'că ar fi în viață, învelită în covoare și

mătase, și alte de felul acesta. De-asupra ei atârnă candelile de argint și de aur, ce ard ziua și noaptea. Pe zidul boltei e zugrăvită munca ei, și cum s'a pristăvit, și cum au adus-o Turcii până acolo (la Iași), un lucru minunat; căci când au adus-o Episcopii, a fost cu dâșii și un capigi-bașa, pentru ca să mărească fala și să devie mai strălucită prin aceasta.

«Chorul e întocmai ca cea din biserica Doamnei (adică Mănăstirea Goliei). Intrarea are asemenea două arcade, una spre sud, alta spre nord. Jețurile (stranele) sunt făcute de lemn de chiparos și de abanos, lucru țarigrădean, strungărite și săpate; jețurile episcopilor stau în frunte. În fiecare chor se află câte o strană împodobită cu fildeș și abanos, și altele de felul acesta, o desfătare pentru cei ce le privesc: sunt acoperite cu postav roșu. Cupola chorului este foarte înaltă; pe tavan e icoana Mântuitorului, — fie bine-cuvântat!

Central University Library Cluj

«Cupolele acestei biserici sunt foarte înalte, și atârnă întrânsele un policandru mare, lung de șase spre zece coți, poleit peste tot cu argint, — un lucru, care îți ia mintea. În interiorul lui e legat un fel de pavilion. În zidul fiecărui chor sunt ferestre cu zăbrele.

«Dinaintea tâmplei bisericii stau patru sfeșnice de aramă, diferite prin aspectul și prin forma lor, apoi alte două mari de argint. Astfel e și «Simbolul» compus din patru pături, lucru minunat, fără seamăn. De asemenea icoana Domnului, a Maicii Domnului, icoana celor trei Ierarhi și icoana Sfântului Nicolae, turnate în aur și argint.

«Sanctuarul (altarul) este de o frumusețe și de o eleganță extraordinară: arcadele cupolei sunt diferite unele de altele, și acoperite cu plăci de aur și de argint; în față

are trei ferestre cu gratii, și stâlpi acoperiți asemenea cu aur. Pe bolta cupolei este icoana Maicii Preciste. Icoanele, cari se află în interiorul Sanctuarului și pe zidurile lui, sunt lucrate cu aur și cu lazur, și nu se pot număra. Dinaintea ușii Sanctuarului este o candela mare de argint.

«În genere se poate zice că nici în Moldova, nici în Țara-Românească, nici în țara Cazacilor nu mai există o biserică ce s'ar putea asemăna atât în privința zugrăvelei, cât și în privința frumuseții ei arhitectonice, așa în cât cuprinde mintea de mirare. Să o ție D-zeu în veci vecilor. Amin.

«Refectoriul (trapeza) are de-asupra o cupolă de piatră. La o mică distanță de la Mănăstire, lângă băi, pe malul marelui lac, numit heleșteu sau pescărie, este magnificul colegiu zidit de Beiă.»

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Secondat de zelul lui Varlaam Mitropolitul Moldovei, Vasile Lupul putu, —cu sfatul și, mai ales, cu ajutorul lui Petru Movilă Mitropolitul Chievului și cel mai vestit prelat ortodox al vremii, să întemeieze, cam pe la 1641, o tipografie domnească în Mănăstirea Trei-Ierarhi și o școală, numită și «colegiu» — prin analogie cu școala întemeiată de Petru Movilă în Chiev la Mănăstirea Bratski (actuala Academie teologică)—în apropierea Trei-Ierarhilor, pentru întreținerea căreia destină venitul feredelui și al celor trei sate din ținutul Romanului: Răchitenii, Tămășanii și Juganii.

Tipografia se întemeie, spre a se tipări în ea cărțile *românești* de cuprins bisericesc, pe care le tălmăcise și întocmise Eustratie Logofătul și Varlaam Mitropolitul

pentru folosul «a toată seminția românească de pretutindene, ce se află pravoslavnică într'această limbă»; și nu încă pentru folosul bisericii, în care tradiția și spiritul strict ortodox al marelui prelat înțelegea că trebuie să se mănțină încă limba slavonă, una din cele patru limbi sfinte cu îndreptățire liturgică.

Se tipări deci: la 1643, «Cazania», frumos tălmăcită și tălcuită, a lui Varlaam sau «*Carte românească de învățatură* din multe scripturi tălmăcită, din limba slavonească pre limba românească de Varlaam Mitropolitul de țara Moldovei»; la 1644, «*Saple laine a besearicii*», tălmăcite de Eustratie Logofătul, și la 1646 «*Cartea românească de învățatură dela pravilele împărătești și dela alte judeațe*», tălmăcită de acelaș Logofăt

Cu acestea se încheie activitatea tipografiei domnești din Trei-Ierarhi, *primea dintr-în tipografie existentă în Moldova*. Vor urmă însă ei altele la Mitropolie, la Cetățue, la Sfântul-Sava...

Despre școala, «colegiul» întemeiat de Vasile Lupul în legătură cu Mănăstirea Trei-Ierarhi, avem prea puține date. Se știe că el s'a făcut cu sprijinul Mitropolitului Petru Movilă, după modelul colegiului acestuia din Mănăstirea Bratski a Chievului, al cărui rector de până atunci, Sofronie Pociățchi, fu trimes însuși, împreună cu o samă de alți dascăli ruși, să conducă noua școală moldoveană. Sofronie Pociățchi — care căpătă în același timp și egumenia Mănăstirii Trei Ierarhi — n'avu însă parte să conducă decât numai câțiva ani școala a cărei conducere i se încredință; căci nestatornicia și răutatea vremurilor întoarse fața lucrurilor așa de

bine așezate în Moldova : dascălii ruși fură nevoiți să părăsească țara, înlocuiți fiind de alții greci. Dar dacă — cum am zis — avem prea puține date despre colegiul domnesc de la Trei-Ierarhi, mai ales în ceiace privește organizația lui lăuntrică, un lucru însă se poate afirma cu hotărâre : foloasele ce le-a adus culturii acelei vremi au fost însemnate. Ne-o spun aceasta contemporanii printr'o mărturie formulată într'un hrisov domnesc al lui Gheorghe Ștefan-Voevod, din 1656 Aprilie 2, prin care se întărește călugărilor greci ai Mănăstirii stăpânire peste moșiile hărăzite de Vasile Lupul pe seama școlii sale : Răchitenii, Tămășenii și Juganii, deși, zice citatul hrisov, aceștia «nici un folos de învățatură pământului nostru nu aduc», pe când de la dascălii cei izgoniți «mult lucru și mare folos a rămas pământului nostru din a lor învățaturi». Și ne-o spune istoricul din zilele noastre, care a pătruns cel mai bine duhul și înțelegerea vremii apuse a poporului român : «Din această școală aveau să iasă atâți diaci de slavonește, cari aveau să întrebuințeze această limbă cu deplină pricepere . . . ; de aci erau să pornească atâția cunoscători de grecește pentru ajutorul capuchehaielei dela Constantinopol ; aci eră să se formeze un așa de harnic și de destoinic traducător și scriitor, cum a fost Nicolae Milescu. Nu se poate zice deci că școala de la Trei-Ierarhi a fost un semn de trufie zădarnică din partea Grecului doritor de laude care stătea în Scaunul domnesc al țării : ea a adus foloase adevărate, potrivite, firește, cu spiritul timpului, și ar fi adus și mai multe, dacă siguranța pașnică a Domniei lui Vasile Lupul ar fi ținut mai înde-

lung, și dacă ea nu s'ar fi închis în vălmășagul luptelor pentru Domnie din anul 1653».

Legăturile Domnului moldovean cu Patriarhia din Constantinopol și cu Petru Movilă, care «se privia ca reprezentantul spiritual al drept credinții răsăritene», precum și mișcarea religioasă și culturală ce începuse în Moldova,— făcură ca—atunci când fu vorba, în 1642, de a se adună un sinod al Bisericii Ortodoxe, care să afirme credința acestei biserici față cu propaganda calvină,— locul strângerii acestui sinod să fie ales în Capitala Moldovei. Trei luni de zile Arhierei vestiți, veniți din părțile grecești și din cele rusești desbătură în Mănăstirea Trei-Ierarhilor cele ce erau de hotărât față cu propaganda calvină. Și rezultatul acestor lungi desbateri fu: Gramata Patriarhului ecumenic de Constantinopol, tipărită în tipografia domnească a Trei-Ierarhilor, prin care se osândia învățăturile lui Chiril Lukaris, «Mărturisirea Ortodoxă» a lui Petru Movilă și «Răspunsurile la Catehismul calvinesc» ale lui Varlaam.

Imprejurarea aceasta a ținerii sinodului din 1642 la Iași în Mănăstirea domnească a lui Vasile-Lupul vădește odată mai mult marea influență pe care o exercită în lumea creștină ortodoxă acest Voevod, prin mijlocirea căruia se făcea și se depunea chiar și Patriarhii. Dintre aceștia amintim aci pe Paisie care, în 23 Martie 1645, a fost făcut Patriarh al Ierusalimului în locul decedatului Teofan, chiar în Iași,— «din porunca evlaviosului și prea luminatului Domn Vasilie-Voevod... și cu charul prea sfântului Duh»,—zice

însuși Alesul într'o scrisoare a sa către Țarul Moscovei. Hirotonisirea lui s'a făcut în biserica Trei-Ierarhi de către Grigorie Mitropolitul Larisei, Varlaam al Moldovei, Atanasie Episcopul Romanului și Lavrentie al Kasandriei.

În legătură cu această ceremonie, săvârșită în biserica Trei-Ierarhi, trebuie să amintim o alta, săvârșită tot aci, cu câteva săptămâni mai înainte, în 5 Fevruarie 1645: cununia lui Ianus Radziwill cu Domnița Maria, întâia fică a lui Vasile Lupul, cununie pe care o îndeplini însuși Mitropolitul Chievului Petru Movilă. Nunta ce-i urmă — la care participară, Nobilii, trimiși ai Regelui Polon cu o suită de peste 2.000 călăreți, Kemény Iános, trimis al lui Rákóczy cu o suită de 100 călăreți și Mitropolitul Ungro-Vlahiei Ștefan, trimis al lui Matei Basarab — fu, cum se și cădea Curții unui Domn așa de bogat, cu adevărat crăiască; încât Generalul Kemény, care umblase lume multă pe la Curțile Principilor străini, ne spune în memoriile sale că a fost «întocmai ca la un rege creștin».

Cu acestea încheiem șirul momentelor istorice ce pot fi puse în legătură cu biserica Trei-Ierarhi, în timpul Domniei lui Vasile Lupul. Căci ruina Domniei și Casii lui întunecă și viața luminoasă și frumoasă ce se petrecea între zidurile domneștii Mănăstiri: tipografia dispăre, școala asemenea, și se statornicesc călugării greci, cărora le eră închinată. De aci înainte, până în secolul trecut, când deschiderea școalei lui Gheorghe Asachi aduce din nou lumina între zidurile Mănăstirii Trei-Ierarhi, — călugării greci n'au altă preocupățiune decât să-și mărească și exploateze privilegiile și averile ctitoricești. În tot decursul

secolului al XVII-lea, — pe lângă confirmarea privilegiilor și stăpânirii peste proprietăți pe care ei o cer și o obțin dela Gheorghe Ștefan, dela Gheorghe Ghica, de la Ștefăniță-Lupul, care le mai face danie satul Muntenii din Covurlui, dela Gheorghe Duca, dela Ștefan Petriceicu, dela Antonie Ruset și dela Constantin Duca — e de însemnat că în timpul egumenii lui Ghedeon, la 1669, Mănăstirea se împrejmuște cu proprietăți, prin danii sau cum-părături. O singură întâmplare vine numai să turbure mai serios viața de atari preocupațiuni a călugărilor greci: Ioan Sobieski, regele Poloniei, arde, în timpul expediției sale din 1686, pe care o face în contra Moldovei lui Constantin Cantemir, pe lângă alte bisericii din Iași — bună oară ca Golia și Mitropolia — și Mănăstirea Trei-Ierarhi.

Arhimandriții cari se succed în egumenia Mănăstirii Trei-Ierarhi în tot decursul secolului al XVIII-lea — Cozma, Mitrofan, Ezechil, Gavriil, Dosoftei, Misail, Neofit, Elisei, Samoil și Ignatie — se îngrijesc ca să obție dela Domnii ce se succed în Scaunul Moldovei confirmarea privilegiilor și a stăpânirii peste proprietăți. Mănăstirea mai primește în acest timp următoarele danii mai însemnate: în 2 Februar 1725 satele Lețcanii și Bursumenii din ținutul Hârlăului dela Vasile Hăbășescul biv vel Medelnicer; în 1 Aprilie 1745 satul Ajudeni din ținutul Romnăului dela Ion Hăbășescul vel Medelnicer și în 4 Iunie 1755 satul Damienești și niște vii la Odo-bești dela Mihai Ruset Stolnicul.

În întreg acest secol nu găsim momente istorice mai de seamă, cari să poată fi puse în legătură cu Mănă-

stirea lui Vasile-Vodă Lupul. Credem însă că ni se va îngădui a pomeni — numai sub titlu de informație ocazională — următoarele trei împrejurări:

Când în vara anului 1711 Petru-cel-Mare veni în Iași, la Curtea lui Dimitrie Cantemir, care se închinase Rușilor, atunci «au eșit Impăratul fără veste — scrie Neculai Costin — de au mers pre jos la Trei-Sfetitele de s'au închinat, sărutând sfintele icoane și moaștele sfintei Paraschive, și au stătut până ce au cântat psaltii, acsionul și ectenia Mitropolitul Ghedeon.» Și când fostul Rege al Poloniei, Stanislav Leczinski, veni, pe ascuns, în Moldova să întâlnească pe fostul său suzeran Carol al XII-lea, Regele Svediei, Neculai Mavrocordat îl găzdui în Mănăstirea Trei-Sfetitelor. Și, în sfârșit, când fiul acestuia, Constantin, hotărî dezlegarea vecinătății, rumâni, marele sobor care consfinți această faimoasă reformă se țină asemenea în biserica Trei-Sfetitelor, în 6 Aprilie 1749.

Dar dacă secolul al XVIII-lea nu ne presintă ceva mai ales de însemnat în viața Mănăstirii domnești a Trei-Ierarhilor; secolul al XIX-lea, în schimb, ne dă prilejul a însemna, chiar dintru început, faptul că o parte din așezămintele de cultură națională — cari prin zelul și străduințele deosebite ale lui Veniamin Costachi și Gheorghe Asachi se instituesc în capitala Moldovei și din care va porni, în întinsă măsură, redeşeptarea cultural — națională a neamului românesc — se statornicesc în lăuntru Mănăstirii Trei-Ierarhi. Căci aci deschide Asachi școala sa de inginerie în 1814 și aci se deschide în 1828 școala numită Vasiliană, cu clase elementare, normele (primare) și gimnaziale.

De sigur, nu intră în cadrul acestei mici publicații istoricul acestor școale, — istoric care, de altfel, și-a găsit amănunțită și frumoasă expunere în publicațiunea D-lor Prof. A. D. Xenopol și C. Erbiceanu — făcută cu prilegiul aniversării de cinci-zeci de ani dela înființarea învățământului superior în Moldova: «*Serbarea scolara dela Iași (1885)*».

Iată dar cum, acelaș destin — care făcuse ca Mănăstirea Trei-Ierarhi să fie la începutul ei însemnat lăcaș de cultură românească, — făcû acum ca la sfârșitul ei să fie iarăși însemnat lăcaș de cultură națională.

Mănăstiria Trei-Ierarhi n'a fost nici ea scutită de intemperii și, în diferite rânduri, ca, bunăoară, în 1802, 1821 și 1827, de cutremure și foc. Dar ceea-ce vremea și elementele distrugătoare strică, oamenii cei buni avură grije a îndreptă; și astfel a face ca biserica domnească a lui Vasile-Vodă, să ajungă până în zilele noastre, când — dată fiind însemnătatea ei istorică și, mai ales, prețul ei artistic — să se hotărască completa ei restaurare: spre a rămânea veacurilor următoare mărturie a vremilor de odinioară, când a fost înălțată, precum și a vremilor de azi, când a fost restaurată, și despre cari vremi — ceste din urmă — istoricul viitor, care le va cuprinde în întregime cu mintea-sa, va putea zice, de sigur, cu vorbele lui Miron Costin: «*de au fost când-vă vremi fericite acestor părți de lume, atunci au fost.*»

* * *

Iată acum și descrierea pe care d-l A. Lecomte du Nouÿ o face bisericii Trei-Ierarhi:

«Considerată din punctul de vedere arhitectural, Biserica Trei-Ierarhi din Iași, incontestabil oferă unul dintre cele mai interesante și curioase edificii religioase cunoscute în Europa. Ea merită, în toate privințele, să atragă atențiunea celor pe cari îi captivă studiul atrăgător al manifestațiunilor artistice, atât de mult legate de istoria unei țări, în cât nu este permis de a nu se ține cont, acordându-le valoarea lor documentară.

«Intr'adevăr, azi, opiniunea pare cu totul câștigată de această teză și monumentele — cu drept cuvânt — sunt considerate de cătră savanți și istorici, ca martorii cei mai elocvenți și mai veridici ai vieței popoarelor și ai geniului națiunilor.

«In Europa, toată lumea știe, se găsesc multe capete, biserici sau catedrale remarcabile, foarte importante prin dimensiunile lor și prin temeritatea grandioasei lor concepțiuni, de o valoare artistică mai absolută și mai mare poate, în orice caz de un caracter cu totul diferit, despre care trebuie ținut socoteală.

«Cu toate acestea, nici una dintre dânselle, datând din această epocă (secolul al XVII-lea), nu presintă un asemenea complex de dispozițiuni decorative, atât de originale, atât de bogate și atât de variate, împrumutate Orientului și Occidentului, interpretate cu mai mult sau mai puțină autoritate, în cea mai mare parte, de mâini occidentale, după cum se poate lesne constată prin prezența «*semnelor lapidare*» (semne de lucrători) gravate de cătră lucrători pe toate pietrele, și care se pot regăsi încă și azi, la un mare număr de alte monumente contimporane cu Trei-Ierarhi, sau anterioare, fie chiar la noi în țară sau dincolo de frontieră.

«Nicăeri, și la nici o altă epocă, nu se va găsi o asemenea dărnicie de ornamente, o asemenea asociație fantesistă de stilurile cele mai variate, concurând la un tot atât de armonios.

«Intr'adevăr, de la baza edificiului și până la vârful său, toată pietrăria, fără nici o excepție, este acoperită de sculpturi variate, executate după moda bizantino-orientală, adevărată broderie înfășurând, în mod strâns, piosul sanctuar.

«S'ar crede că Ilustrul Voevod, Vasile Lupu, ș-ar fi luat ca sarcină ca să înzestreze Moldova cu o bijuterie arhitecturală cel puțin egală în bogăție cu aceea a Bisericii de la Curtea-de-Argeș, acest giuvaer neimitabil și *neimitat*, atât de scump lui Neagoe-Vodă.

«Afară de aceasta, chiar prin evidenta lor destinație, cele două monumente pot fi apropiate unul de altul. În fie-care dintr'însele, se menajase spațiurile rezervate pentru mormintele princiare în Nartex, înaintea de coloanele sau stâlpii cari separă pe acesta de locul Corului.

«Această dispoziție este și mai mult accentuată la Trei-Ierarhi, unde patru nișe speciale, două la Nord și două la Sud, au fost construite în zidurile laterale, astfel după cum se pot vedea acum, cu pietrele lor mormântale, reconstituite în mod fidel, după vechile fragmente regăsite.

«Planul Bisericii Trei-Ierarhi, cel puțin întru cât privește perimetrul exterior, nu presintă dispozițiuni prea particulare, de cât numai la partea superioară, cea de a doua bază înstelată a celor două turnulețe octogonale. Acest plan reproduce destul de exact unul din-

tre tipurile adoptate pentru bisericile române, cu absidiile eșite, arătând brațele crucei, contraforturile sale și cele două turnuri dominante.

«Însă tot interesul se dirijează mai întâiu asupra bogatei decorări, de un caracter atât de special, amestec neprevăzut de diferite stiluri, aci bizantin sau aproape, precum este seria arcaturilor de colonete acoperite de solzi cari încadrează vase de flori, în partea înaltă a corpului Bisericii; sau încă arcaturile cele mai mici—acest motiv din urmă este reprodus în interior—, sculptate pe frizele de marmoră neagră; aci curat renaștere germană, cum sunt cele două frize în cestiuue, ornate de gravuri; sau orientale, cum este felul de frânghie sau împletitură care separă frizele, și din care se vede un frumos exemplu la Curtea-de-Argeș. Acest motiv, care se regăsește peste tot în interiorul Bisericii Trei-Ierarhi, a fost adesea utilizat în urmă la multe biserici din țară.

«Un al 4-lea element, foarte caracteristic, merită să fie semnalat: elementul gotic.

«Imprumutat de la monumentele școlii Renane, este întrebuințat aci la încadrări, mulurile ferestrelor, la cele două uși de intrare, Sud și Nord, cari permit intrarea în Biserică, precum și la cele trei mari spații cari luminează exo-Nartexul sau intrarea acoperită. Aceste trei deschizături ogivale, separate de piatră care suportă timpanul ajurat, precum și *vousurele* mulurate ale porților de intrare,— sunt cu totul tratate în stil gotic german, încă în uz pe timpul secolului al XVI-lea.

«Nu cred fără interes de a semnală că executarea

unei asemenea sarcini a fost cu mult ușurată prin natura cu totul specială a materialelor ce s'au putut procura în împrejurimile Iașului și în Basarabia, nu departe de actuala frontieră. Într'adevăr piatra, un calcariu foarte moale, se putea lucra foarte ușor, chiar cu cuțitul, și se potrivea admirabil pentru toate fanteziile sculpturii.

«Afară de aceasta ea prezintă marele avantaj de a se întări repede și a nu fi distrusă de acțiunea înghețului. Grație acestei calități, s'a putut reîntrebuința cea mai mare parte din vechile pietre cari constituiau păreții exteriori.

«Interiorul Bisericii nu oferă un interes mai mic ca exteriorul, atât prin ingeniositatea concepțiunii arhitecturale, cât și prin proporțiunile și bogăția decorativă.

«Cu toate dimensiunile relativ restrânse ale planului, simte cineva intrând un adevărat simțământ de mărire, datorit armoniei compozițiunei.

«Cineva se simte înăuntru, într'un edificiu religios ridicat la o epocă briliantă pentru celebrarea cultului Ortodox Român, cu toată pompa rituală ce i se cade, Este un pios omagiu ce se aduce Creatorului Divin.

«Mai întâiu intrarea, la care se pătrunde prin două uși ogivale la Nord și la Sud, bine luminată prin trei mari ferestre în piatră și garnite de vitrage colorate. Această primă parte a Bisericii este acoperită de două cupole cu nervuri cordate, separate printr'un arc de acelaș caracter și așezat pe pendentive, pe când arcurile recad pe console eșite (saillantes).

«Pe fața de Est, în mijlocul unei curioase tapiserii

sculptate, formată de ornamente geometrice presărate de cruci ornamentale, se deschide ușa principală încadrată de o vusură mulurată în stil gotic, cu timpanul său de mozaic reprezentând pe cei trei Ierarhi, Vasile, Grigorie și Ioan, pe când timpanele exterioare ale celorlalte două uși arată, tot în mozaic, Sfânta Fecioară, la Nord și Domnul Christos, la Sud.

«Această tapiserie sculptată în fața despre Est odinioară nu eră vizibilă. Ea dispăreă cu totul sub o ten-ciuială de var acoperită cu picturi. Inșă toate elementele există și s'au putut reconstitui în întregul lor.

«Este de observat cele trei uși de bronz de o frumoasă executare. Aceia din mijloc, ușa principală, ornată cu cei 12 apostoli în bas-relief.

«Se pătrunde în urmă în a doua parte a monumentului, în Nartex, de formă pătrată, cu fața spre Est, având 3 deschizături separate prin doi stâlpi puternici, cari dă acces la cor.

«Patru deschizături aranjate în zidurile groase laterale, dau lumină la această parte a bisericii.

«Sub aceste deschizături se găsesc cele 4 nișe sepulcrale dejă semnalate și a cărei boltă înbogățită de arcuri resucite, repausează pe coloanele sculptate aproape asemenea ca acele ale arcaturelor exterioare.

«In mijlocul acestor nișe atârnă o lampă suspendată de boltă.

«Pietrele mormântale, de marmoră neagră, reproduc exact, ca formă, ca dimensiune și ca ornamente gravate pe cele vechi.

«In colțurile acestui Nartex, 4 socluri susținând coloane mari cu torsade, coronate de capitele mulurate,

primesc extremitățile arcurilor celor mari pe cari se sprijină pendentivile.

«D'asupra se observă ingenioasa dispoziție a arcurilor cari supoartă corpul, cilindric la interior, al turnului, care este străbătut de 4 ferestre.

«Această dispoziție pe arcuri astfel aranjată, de un prea frumos efect decorativ, este una dintre caracteristicile Bisericii Trei-Ierarhi; ea este de origină curat orientală. Ea se găsește numai în unele Biserici Ruse, inspirate în mod vizibil de acest stil particular.

«După ce intră cinevâ între stâlpi, pătrunde la cor, d'asupra căruia se ridică un turnuleț, aproape la fel cu cel precedent, din toate punctele de vedere.

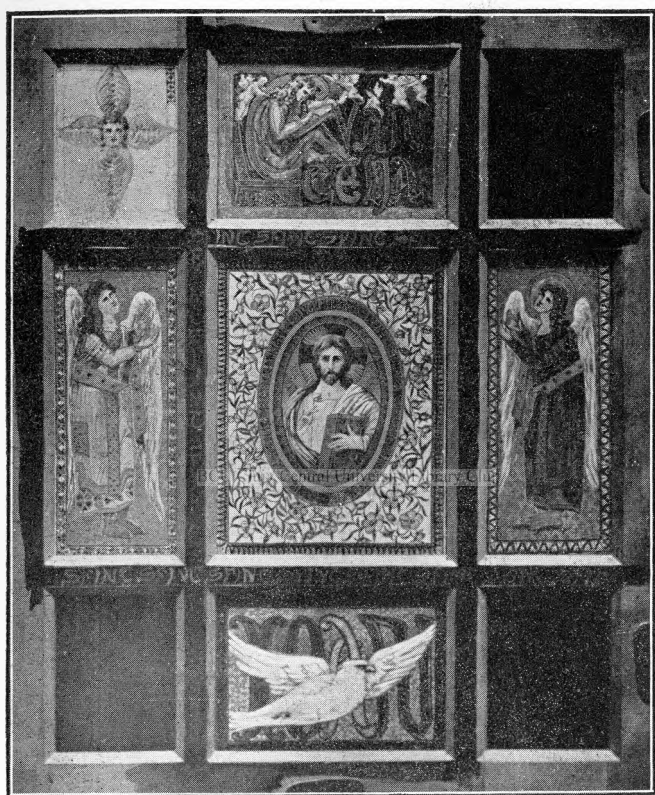
«Indată la dreapta — ridicată de 3 trepte de marmoră — se presintă nișa Sfintei Paraschiva, bogat ornamentată de sculpturi încadrând un mozaic foarte fin, care represintă diversele episoade din viața Sfintei.

«In fața nișei, 7 lămpi aurite sunt suspendate. Pe soclul unde se găsește sarcofagiul, se observă gravat — pe un fel de marmoră neagră — vechia inscripție relatând istoricul aducerii moaștelor dela Constantinopol la Iași în 1641.

«Cevâ mai departe, la dreapta și la stânga, cele două absidiole se rotunjesc, ajurate fiecare prin 3 deschizături ca cele ale Nartexului și mobilate cu staluri de bronz.

«In față, la Est, se găsește Tâmpla, care separă corul de sanctuarul propriu zis, sau absid. Această despărțire, de o foarte mare bogăție, este cu totul construită din materiale precioase precum marmoră de Carrara, bronz aurit, smalt și mozaic.

«Aceleași elemente de construcție și decor cari există

Evangelhia în aur și smarald, lucrată de M. S. Regina
pentru biserica Trei-Ierarhi.

Pagină din aceeași Evanghelie.

în toate diferitele părți ale edificiului se regăsesc pe pereții absidiului, unde lumina pătrunde prin 3 deschizături incadrate de colonete, curonate de capitele mururate pe cari cad arcuri de acelaș caracter.

«Toți pereții interiori, bolțile, cupolele, arcurile etc. etc., sunt cu totul decorate cu picturi pe fund de poaleală, scene liturgice și de ornament.

«Figurile se pot socoti cu suta.

«De-asupra Sanctuarului și vizibil de toți credincioșii domină marea imagină a Maicii Domnului ținând pe Isus Christos, care binecuvintează.

«În Nartex, la dreapta și la stânga ușii de intrare, sunt pictate portretele fondatorilor și acelea ale familiei Regale a României.

«De-asupra acestei uși, ținut de doi îngeri, se observă o inscripție spunând: Dați Cesarului ce este al Cesarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu.

«Dedesupt, timpanul este ocupat de inscripția comemorativă a restaurării și inaugurării monumentului.

«În exo-Nartex, mai mulți episcopi și mitropoliți sunt reprezentați.

«Tot mobilierul, tronurile, scaunul Episcopal, candelabrele, lampelle, candelarele, sfeșnicile, pupitrele și iconostasul etc. etc. sunt de bronz aurit, îmbogățit cu fildeș și smalțuri, afară de staluri, cari sunt de bronz verde.

«Tot acest mobilier, precum și Tâmpla, este datorit mărinimiei M. S. Regelui. O inscripție în Sanctuar, gravată, reamintește numele Augustului Suveran.

«Policandrele, compuse după un vechiu model, poartă în smalț, armele României și inițialele Regale.

«Trei-lerarhi, ca atâtea alte edificii, a suferit efectele desastroase ale cutremurilor de pământ și incendiilor, mai cu deosebire în 1802, 1821 și 1827, epoca la care se pretinde că ea a fost rasă și sgăriată de Turci, de aurul care o acoperea în afară. Biserica apărea dar la 1882, când fu vorba de a se restaura, într'o stare foarte derăpănată. Nu se credea atunci că va fi nevoie să o dărâme bucată cu bucată, piatră cu piatră».

Această completă și bogată restaurare a costat *1.910.000 lei.*

* * *

Iată și inscripțiile ce comemorează: întâia — așezată în-lăuntru Nartexului, deasupra ușii de intrare — restaurarea și sfințirea de azi; a doua — așezată în altar, pe partea din dos a Tâmplei — daniile ce M. S. Regele a făcut bisericii: catapiteazma, stranele și odoarele.

I.

NOI CAROL I

DOMN ȘI REGE AL ROMÂNIEI.

ÎNTRU MĂRIREA ȘI LAUDA A-TOT- || PUTERNICULUI
DUMNEZEU, A CĂRUI CEREASCĂ || BINE-CUVÂNTARE S'A
RĂVĂRSAT SUPRA PĂMÂNTULUI || ȘI POPORULUI ROMÂN-
NESC ÎN CURGEREA CELOR TREI-ZECI || ȘI OPT DE ANI AI
DOMNIEI NOASTRE ȘI ÎNTRU VEȘNICA POMENIRE || A
NOASTRĂ, A AUGUSTEI NOASTRE SOȚII REGINEI ELISAVETA
ȘI A ÎN || DOMNUL RĂPOSATEI NOASTRE FIICE MARIA, A
PRINCEPULUI MOȘTENITOR || FERDINAND AL ROMÂNIEI ȘI
A SOȚIEI SALE PRINCIPESEI MARIA, A PRUNCILOR || LOR
CAROL ȘI NICOLAE, ELISAVETA ȘI MARIA, PRECUM ȘI A
TUTUROR URMAȘILOR || NOȘTRI ȘI A ÎNTREGULUI NEAM
ROMÂNESC; CLĂDIT-AM DIN NOU ACEASTĂ SFÂNTĂ ||

BISERICĂ CU HRAMUL SFINȚILOR TREI-IERARHI VASILIE-CEL-MARE, GRIGORIE CU || VÂNTĂTORUL-DE-DUMNEZEU ȘI IOAN GURĂ-DE-AUR, URMÂND ÎNTOCMAI CLĂDIREA DE || ODINIOARĂ, RIDICATĂ DE VASILIE VOEVOD DOMNUL MOLDOVEI ÎN ANUL MÂNTUIRII 1639 || ȘI SFINȚITĂ ÎN 6 MAIU AL ACELUIAȘI AN, SUB PĂSTORIA MITROPOLITULUI VARLAAM.

ASTĂZI ÎN 3 OCTOMVRIE 1904, FIIND NOI FAȚĂ CU ÎNTREAGA NOASTRĂ FAMILIE, ÎMPREUNĂ || CU MARI DREGĂTORI AI STATULUI ȘI MEȘTERUL ARHITECT ANDREIU LECOMTE DU NOÛY, || S'A SFINȚIT DIN NOU ACEST LOCAȘ DE RUGĂCIUNE ȘI MÂNTUIRE DE CĂTRE MITROPOLITUL || MOLDOVEI ȘI SUCEVEI PARTENIE CLINCENI.

FIE ÎN VECI BINE-CUVÂNTAT DE DOMNUL ACEST ADĂPOST AL CREDINȚEI, REÎNNOIT DE NOI || SPRE LAUDA STRĂMOȘILOR ȘI SPRE ÎNTĂRIREA NEAMULUI ROMÂNESC.

II.

+ NOI CAROL I

DOMN ȘI REGE AL ROMÂNIEI.

PĂTRUNS DE EVLAVIE ȘI RÂVNĂ || PENTRU DREPT CREDINCIOASA || BISERICĂ A LUI HRISTOS, HĂRĂZIT- || AM ÎN ANUL MÂNTUIRII 1904, ȘI || AL DOMNIEI NOASTRE AL TREI- || ZECI ȘI OPTULEA, CATAPETEAZMA, || STRANELE ȘI ODOARELE DIN || ACEASTĂ SFÂNTĂ BISERICĂ CU || HRAMUL SFINȚILOR TREI-IERARHI || VASILIE-CEL-MARE, GRIGORIE CUVÂNTĂTORUL-DE-DUMNEZEU ȘI || IOAN GURĂ-DE-AUR, CA PRINOS || ADUS ÎMPĂRATULUI CERESC CARE || PRIN || PUTEREA SA DUMNEZEEASCĂ || A ÎNNĂLȚAT REGATUL ROMÂNIEI.

CUPRINSUL.

	<u>Pag.</u>
Precuvântare	3
I. Sf. Nicolae-Domnesc	7
1) Istoricul	9
2) Descrierea artistică	23
3) Inscripțiunile restaurării	27
II. Trei-Ierarhi	29
1) Istoricul	31
2) Descrierea artistică	50
3) Inscripțiunile restaurării	58